

იშვან შტამაჯი

ხელისუფლების დანაწილება, საკონსტიტუციო რეფორმების პოლიტიკა და სასამართლოს დამოუკიდებლობა

იშვან შტამაჯი

პროფესორი,

უნგრეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლე.

შესავალი

აღმოსავლეთი ევროპის სახელმწიფოთა საკონსტიტუციო სასამართლოებმა 1990-იანი წლების დასაწყისში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს დემოკრატიულ მმართველობაზე გადასვლის პროცესში. კომუნისტურ რეჟიმზე ლოგიკური პოლიტიკური რეაგირება საკონსტიტუციო სასამართლოს შექმნა იყო, რომლის მიზანს სახელმწიფოს რეპრესიული ძალაუფლებისგან ინდივიდუალური უფლებების დაცვის ძლიერი მექანიზმების დანერგვა წარმოადგენდა. სასამართლოებისთვის მინიჭებულმა ფართო უფლებამოსილებებმა და მათდამი საზოგადოების ნდობამ საკონსტიტუციო სასამართლოები ძლიერ მოთამაშეებად აქცია აღმოსავლეთ ევროპის პოლიტიკურ სცენაზე. თუმცა უნგრეთისა და პოლონეთის მართვის სათავეში მოსულმა ახალმა პოლიტიკურმა უმრავლესობამ ორი ათეული წლის განმავლობაში სტაბილურად მოქმედი საკონსტიტუციო და საერთო სასამართლოები სერიოზული პოლიტიკური თუ სამართლებრივი გამოწვევების წინაშე დააყენა. უნდა აღვიქვათ თუ არა განვითარებული მოვლენები პარადიგმის შეცვლად კონსტიტუციონალიზმის იდეაში, თუ დემოკრატიის დაკნინების ნიშნებთან გვაქვს საქმე? რა სახის პასუხისმგებლობა აკისრიათ საკონსტიტუციო სასამართლოებს ამ მოვლენების განვითარებაში და რა პოზიცია უნდა დაიკავონ მათ? ამ საკითხებს, განსაკუთრებით უნგრეთში მიმდინარე საკონსტიტუციო ცვლილებების ჭრილში, ქვემოთ განვიხილავთ.

დემოკრატიული ტრანზიციისა და საკონსტიტუციო სასამართლოს როლი

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებისა და საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ, 1949 წლის აგვისტოში, უნგრეთის მმართველმა სახალხო პარტიამ ახალი კონსტიტუცია მიიღო, რომლის საფუძველს 1936 წლის სტალინისტური საბჭოთა კონსტიტუცია წარმოადგენდა. უნგრეთი გახდა „სახალხო რესპუბლიკა“ და გამოცხადდა „მუშებისა და მშრომელი გლეხების სახელმწიფოდ“. საკანონმდებლო ორგანო საპრეზიდენტო საბჭოს ირჩევდა სახელმწიფოს მეთაურად, თუმცა რეალურად ქვეყანას მშრომელი ხალხის პარტია მართავდა, რომლის როლი კონსტიტუციით იყო განმტკიცებული. უნგრეთის მაშინდელი პარლამენტი წელიწადში სულ ათიოდე დღით იკრიბებოდა და უმნიშვნელო რაოდენობის სამართლებრივ აქტებს ამტკიცებდა, რომლებსაც ძირითადად პრეზიდენტის თუ მთავრობის განკარგულების ფორმა ჰქონდა. ამას გარდა, რეალური კონტროლი ოფიციალურად გამოქვეყნებული კანონებით კი არ ხორციელდებოდა, არამედ შიდა ბრძანებებით, დადგენილებებითა თუ არაოფიციალური საგანგებო მითითებებით. რაც შეეხება ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს, მხოლოდ მშრომელი ადამიანების (ან მათი ინტერესების შესაბამისი) ზოგიერთი უფლება იყო დაცული. გარდა ამისა, არ არსებობდა ამ სავალდებულო უფლებების განხორციელების მექანიზმებიც. უფრო მეტიც, მაშინ, როცა კონსტიტუცია მოქალაქეთა პირად თავისუფლებას და უსაფრთხოებას უზრუნველყოფდა, ასობით ადამიანი მაინც დაისაჯა სიკვდილით და ათობით ათასი ციხეში გამოამწყვდიეს პოლიტიკურ ნიადაგზე სამართლიანი სასამართლოს გარეშე. ეს დოკუმენტი არსებითად იყო ის, რასაც ჯეიმს მედისონი „ქალაქის ბარიერებს“¹ უწოდებდა.

უნგრეთის 1989-1990 წლების დემოკრატიისკენ ტრანზიციის ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი ის არის, რომ პროცესი მიმდინარეობდა მოლაპარაკებებისა და კომპრომისების ფორმით, რაც უზრუნველყოფდა ქვეყნის მართვას და სახელმწიფო სისტემის ფუნქციონირებას. საკონსტიტუციო სასამართლო დემოკრატიული ტრანზიციის ერთ-ერთი პირველი „ნაყოფი“ იყო. ის პირველი თავისუფალი არჩევნების ჩატარებამდე, 1990 წლის 1 იანვარს ამოქმედდა. 1989 წელს შეცვლილმა კონსტიტუციამ სასამართლოს მიანიჭა ნებისმიერი ისეთი კანონისა თუ სხვა სამართლებრივი აქტის გადასინჯვის და გაუქმების უფლებამოსილება, რომელსაც ის არაკონსტიტუციურად მიიჩნევდა. კონსტიტუციის მიხედვით, საკონსტიტუციო სასამართლოში საქმის აღძვრის უფლება ნებისმიერ პირს ჰქონდა კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში. სასამართლოს 11 მოსამართლეს 9 წლიანი ვადით ირჩევდა პარლამენტი სრული შემადგენლობის 2/3 ხმით, ხოლო კანონი საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, რომელიც არეგულირებდა მის საქმიანობას და უფლებამოსილებების საკითხს, მიღებული უნდა ყოფილიყო პარლამენტის სხდომაზე დამსწრეთა 2/3 ხმით (კონსტიტუცია, მუხლი 32(ა); კანონი საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, მუხლი 8(3)).

¹ ჯეიმს მედისონი, აშშ-ის კონსტიტუციის ერთ-ერთი ავტორი თავის „ფედერალისტში“ (№ 48) ამტკიცებდა, რომ ძლიერი ურთიერთშეკავებისა და ურთიერთკონტროლის გარეშე უფლებების ჩამონათვალი მხოლოდ პერგამენტზე ჩამოწერილ დაბრკოლებებად იქცეოდა. აქედან მოდის „პერგამენტის, ქალაქის ბარიერი“ (parchment barriers).

საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონის მიხედვით, სამართლებრივი ნორმების *ex post* განხილვის მოთხოვნის უფლება ჰქონდა ნებისმიერ პირს ან ორგანიზაციას კონკრეტული სასამართლო პროცედურის თუ გადაწყვეტილების არარსებობის პირობებში და იმის მიუხედავად, დარღვეული იყო თუ არა მისი უფლებები, უბრალოდ იმის საფუძველზე, რომ მას სადავო ნორმა კონსტიტუციის მუხლთან შეუსაბამოდ მიაჩნდა (ე.წ. *actio popularis*) (კანონი საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, მუხლი 1(ბ), 21(2)). სასამართლოს იმის უფლებამოსილებაც მიენიჭა, რომ არაკონსტიტუციურად ეცნო კანონმდებლის უმოქმედობა, ანუ კანონში არსებული ხარვეზი, თუ კანონმდებელს არაფერი ჰქონდა შექმნილი სარჩელის საგანზე, რამაც კონსტიტუციის დარღვევა გამოიწვია, და მიემართა კანონმდებლისთვის, რომ მას სასამართლოს მიერ განსაზღვრულ ვადაში გამოეწერებინა ნაკლოვანება. გავიმეორებთ, რომ *ex post* განხილვის მოთხოვნით საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის ნებისმიერ პირს შეეძლო მიემართა ან თავად სასამართლოს შეეძლო *ex officio* განეხილა საკითხი [კანონი საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, მუხლი 1 (ე), 21(4), 21(7), 49]. საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარეს თავად საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეები ირჩევდნენ თავიანთი რიგებიდან. კომუნისტური რეჟიმის მწარე გამოცდილებიდან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლოს ინსტიტუციური დამოუკიდებლობა და ძლიერი კომპეტენციები გამიზნული იყო იმისთვის, რომ კონსტიტუცია განხორციელებად, ძირითად კანონად ქცეულიყო და რეალურად დაეცვა ადამიანის ფუნდამენტური უფლებები სახელმწიფოს შესაძლო ძალმომრეობისგან. ამასთან, კონსტიტუციის ტექსტში გარანტიებიც ჩაიდო, მაგალითად, კანონის უზენაესობისა და სასამართლოს დამოუკიდებლობის პრინციპები.

და თუმცა ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი მკაფიოდ არ იყო ნახსენები უნგრეთის კონსტიტუციაში, საკონსტიტუციო სასამართლო თანამიმდევრულად იცავდა მას თავის გადაწყვეტილებებში, როგორც კანონის უზენაესობის იდეის განუყოფელ შემადგენელ ნაწილს და როგორც უნგრული სახელისუფლებო სისტემის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციურ და მარეგულირებელ ფაქტორს. სასამართლომ აღიარა ხელისუფლების ტრადიციული სამი ნაწილისგან შემდგარი დაყოფა. როცა თავის სამართლებრივ სტატუსს განსაზღვრავდა, საქმიანობის ადრეულ პერიოდში, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ უფლებამოსილების განხორციელებისას კონსტიტუციის კონკრეტული ნაწილების მიმართებით ის გაითვალისწინებდა ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს.² შესაბამისად, ის უარყოფდა მთავრობისა თუ საკანონმდებლო ორგანოს პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღების იდეას ნორმის წინასწარი კონტროლის ჩარჩოებში.³

თავის ერთ-ერთ, 1993 წლის ისტორიული მნიშვნელობის გადაწყვეტილებაში, ხელმძღვანელ პოზიციებზე მოსამართლეების დანიშვნის შესახებ საკონსტიტუციო სასამართლომ განსაზღვრა სასამართლო შტოს მახასიათებლები ხელისუფლების სისტემის შიგნით. „ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის (როგორც კანონის უზენაესობის იდეის ნაწილის) განმარტებისას სასამართლო თავის გადაწყვეტილებაში დაეყრდნო იმას, თუ როგორ

2 31/1990 (XII. 18.) საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება.

3 პარლამენტის მიერ მიღებული, მაგრამ პრეზიდენტის მიერ ჯერ ხელმოუწერილი და ოფიციალურად გამოუქვეყნებელი კანონების განხილვა.

გამოიყენება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი საპარლამენტო სისტემებში და როგორ არის ის ფორმულირებული უნგრეთის კონსტიტუციაში. საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოების „განცალკევება“ დღეს არსებითად ნიშნავს ძალაუფლების გაყოფას პარლამენტსა და აღმასრულებელ ხელისუფლებებს შორის, თუმცა ეს ორი შტო პოლიტიკურად ერთმანეთზეა გადახლართული. ის პარტიები, რომლებიც პარლამენტში მმართველ უმრავლესობას ქმნიან, უფლებამოსილი არიან, შექმნან მთავრობა, ხოლო პარლამენტი კენჭს უყრის მთავრობის მიერ ინიცირებულ კანონპროექტებს. [...] ამ ვითარებაში სასამართლო შტოს მთავარი დამახასიათებელი თვისება, ორი დანარჩენი „პოლიტიკური“ შტოს საპირისპიროდ, მისი მუდმივობა და ნეიტრალურობაა [მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ სასამართლო აღმასრულებელ კანონებს და ბრძანებულებებს, რომლებიც პოლიტიკური პროგრამების განხორციელების მიზნით იქმნება]. სასამართლოს ნეიტრალურობის შესახებ ლაპარაკია კონსტიტუციის 50-ე მუხლის მე-3 პუნქტში, რომელიც აცხადებს, რომ მოსამართლეები დამოუკიდებელი არიან და მხოლოდ კანონს ექვემდებარებიან. [...] შესაბამისად, სასამართლო შტო დანარჩენი ორი შტოს პოლიტიკური მოტივაციებისგან თავისუფალია და ამ მხრივ ის მუდმივი და უწყვეტია. შემდგომში სასამართლო შტოს ნეიტრალურობას საკონსტიტუციო სასამართლო განმარტავს ისე, როგორც ეს ზემოთაა აღწერილი.⁴

საკონსტიტუციო სასამართლო, როგორც კონსტიტუციის დამცველი ორგანიზაცია, არამარტო ჩაერთო პოლიტიკურ პროცესში, არამედ დემოკრატიული ტრანზიციის ძირითადი მოთამეშეც გახდა თავისი უფლებამოსილებების დამოუკიდებლად ფორმირების და ჩამოყალიბების გზით. 1992 წლის გადაწყვეტილებებში სასამართლომ კანონის უზენაესობისთვის საძირკვლის შენება დაიწყო და დემოკრატიული ტრანზიციის პირობებში „კანონის უზენაესობის რეგოლუციას“ ჩაუდგა სათავეში. ამ გადაწყვეტილებებში სასამართლომ კანონის უზენაესობიდან და კონსტიტუციურობის პრინციპიდან გამომდინარე უამრავი მოთხოვნის განმარტება გააკეთა, მათ შორის: ხელისუფლება უნდა განხორციელდეს ძალაში შესული და გამოქვეყნებული კანონის შესაბამისად; ფაქტი, რომ უნგრეთი კონსტიტუციური სახელმწიფოა, რეალობად მაშინ იქცევა, როცა კონსტიტუცია (მათ შორის ადამიანის ფუნდამენტური და სამოქალაქო უფლებები, ისევე, როგორც კანონის უზენაესობა) ნამდვილად და უპირობოდ აღსრულდება, შესაბამისად, უნდა მოხდეს მთელი სამართლებრივი სისტემის ჰარმონიზაცია კონსტიტუციასთან; არა მხოლოდ რეგულაციები და სახელმწიფო უწყებების ფუნქციონირება უნდა შეესაბამებოდეს მკაცრად კონსტიტუციას, არამედ თავად კონსტიტუციის ღირებულებებით და მისი „კონცეპტუალური კულტურით“ უნდა გაიჟღინთოს საზოგადოებაც. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო გაიყო თავისი ზუსტი ფუნქციის განმარტების თაობაზე, უმრავლესობის აზრით, მოცემულ ისტორიულ ვითარებაში, სასამართლო იძულებული იყო, აქტივისტური როლი შეესრულებინა.

მემკვიდრეობით მიღებულმა ეკონომიკურმა სირთულეებმა, პარტიული პოლიტიკის განსხვავებებმა, ჩვეულმა დაძაბულობამ მმართველ კოალიციაში, ახალი პოლიტიკური ელიტის გამოუცდელობამ და მოუშადადებლობამ, რასაც საერთო უნდობლობაც ემატებოდა, სწრაფად გააქრო ხალხის ნდობა მრავალპარტიული სისტემისადმი. პოლიტიკისა და ნდობის

4 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება 38/1993 (XII. 18.) იხ. აგრეთვე: István Stumpf, The Hungarian Constitutional Court's Place in the Constitutional System of Hungary (იშტვან შტამპფი, უნგრეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს ადგილი უნგრეთის საკონსტიტუციო სისტემაში) Civic Review, Vol. 13, Special Issue, 2017.

ვაკუუმში კი საკონსტიტუციო სასამართლო თავისთვის შერჩეული კანონის უზენაესობის რევოლუციონერის როლით და აქტივისტური პოზიციით მთავარი მოთამაშე გახდა. მის ზოგიერთ მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებას (მაგალითად, სიკვდილით დასჯის გაუქმებას, კომპენსაციების გაცემას, გარდამავალი პერიოდის მართლმსაჯულების აქტებს თუ პრეზიდენტისა და მთავრობის კომპეტენციების გამიჯვნას) ხშირად გამოუწვევია მწვავე პოლიტიკური რეაქცია. სასამართლოს კრიტიკოსების სიტყვებით რომ ვთქვათ, სასამართლო მხოლოდ დასავლეთისგან აღიარების და ლეგიტიმაციის მიზნით იღწოდა 90-იანი წლების ადრეულ პერიოდში და ვერ ხედავდა ქვეყნის ყოველდღიურ ცხოვრებას თავისი „სპილოს ძვლის კოშკიდან“. როგორც ერთ-ერთი ყველაზე რადიკალური კრიტიკოსი, ცაბა ვარგა აღნიშნავს: „სასამართლომ ხელყო მთელი პოლიტიკური პროცესი და ხშირ შემთხვევაში განსაზღვრავდა კიდევ პროცესის მიმართულებას, მან თავს მოახვია საზოგადოებას, პოლიტიკურ კლასს, ყველა მხარეს, საკანონმდებლოს, აღმასრულებელს თუ სასამართლო შტოებს, რომლებიც ქვეყნის საზოგადოებას წარმოადგენენ, საკუთარი ფილოსოფია, შეხედულებები, ვალდებულებები თუ შეზღუდვები და შედეგად შეასუსტა სისტემის შეცვლის ნება, ნება იმისა, რომ არსებითად დაგვეძლია წარსული და შევსულიყავით სახელმწიფოს მშენებლობის ახალ ფაზაში“ (ვარგა, 2006:540). სასამართლოს კიდევ ერთი კრიტიკოსი, კერძოდ, ბელა პოკოლი, ამბობს, რომ აქტივიზმს საპარლამენტო სისტემიდან საკონსტიტუციო სასამართლოზე გადააქვს იმ ყველაზე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების სიმძიმე, რომლებიც საზოგადოებაზე ზემოქმედებენ, რითაც საფუძველი ეცლება არჩევნებზე და პარლამენტზე დაფუძნებულ საპარლამენტო სისტემას.⁵ სამართლებრივი ნიჰილიზმის საპირისპიროდ, ამ გადაწყვეტილებებმა ფეტიშად აქციეს კანონი, ხოლო კანონის უზენაესობა ახალი კატეხიზმოს შუაგულში მოათავსეს.⁶

პოლიტიკური კონსტიტუციონალიზმი

სასამართლო აქტივიზმის ერთადერთი განმარტება აკადემიურ წყაროებში არ არსებობს. „უმრავლეს შემთხვევაში ის ასახავს უარყოფით დამოკიდებულებას: სასამართლო არ მისდევს კონსტიტუციის ტექსტს, უგულბებლყოფს პრეცედენტს, იყენებს ინტერპრეტაციის მიუღებელ მეთოდს, იპყრობს კანონმდებლობის ტერიტორიას ან უბრალოდ იღებს ისეთ გადაწყვეტილებას, რომელსაც ოპონენტი იწუნებს პოლიტიკურ ნიადაგზე. ისინი, ვინც ეწინააღმდეგებიან საკონსტიტუციო იურისდიქციას, მიიჩნევენ, რომ პარლამენტის მიერ მიღებული აქტების კონსტიტუციური გადასინჯვის მთელი ინსტიტუტი აქტივიზმს წარმოადგენს“ (ტოთი 2009:17).

ბოლო წლებში პოლიტიკური და სამართლებრივი კონსტიტუციონალიზმის მომხრე მეცნიერები თავიანთ ნაშრომებში სულ უფრო აქტიურად განიხილავენ სამოსამართლო

5 Pokol 1992:154

6 Stumpf op. cit.

აქტივიზმის საკითხს.⁷ საკონსტიტუციო და უზენაესი სასამართლოების საქმიანობა ყურადღების ცენტრში მოექცა უნგრეთსა და უცხოეთშიც. სამართლებრივი კონსტიტუციონალიზმის პოლიტიკური კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ სასამართლო დარბაზში გადატრიალება მოხდა და გარკვეული (პოლიტიკური ხასიათის) გადაწყვეტილებების შედეგად შეიზღუდა აღმასრულებელი და საკანონმდებლო შტოების მოქმედების თავისუფლება კრიზისის მოგვარების დროს. ისინი მოითხოვენ, რომ მოსამართლეებმა დაასრულონ მმართველობა და სადავეები კვლავ არჩეულმა და ანგარიშვალდებულმა ლიდერებმა აიღონ ხელთ. პოლიტიკური კონსტიტუციონალიზმის მხარდამჭერებს მიაჩნიათ, რომ დემოკრატიული მანდატით აღჭურვილ კანონმდებლებს უფრო მეტი ლეგიტიმაცია აქვთ და უნარიც მეტად შესწევთ იმისთვის, რომ საზოგადოების შიგნით „გონივრული წინააღმდეგობრიობის“ შედეგად წარმოქმნილი პრობლემები გადაჭრან. მეორე მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეები უგულვებლყოფენ საზოგადოების უმრავლესობის აზრს და სისტემატურად წარმოადგენენ უმცირესობის მოსაზრებებს, რომლებსაც მხარდაჭერა არ გააჩნიათ უფრო ფართო პოლიტიკურ საზოგადოებაში. პოლიტიკურ კონსტიტუციონალისტებს მიაჩნიათ, რომ კონსტიტუციის დედააზრი იმ საზღვრებში კი არ არის, რომლებსაც კონსტიტუციური ნორმები უწესებენ კანონმდებლებს ადამიანის უფლებების ჩამონათვალთ, არამედ გადაწყვეტილების დემოკრატიულად მიღებაშია, როცა საბოლოო გადაწყვეტილებას არჩეული პოლიტიკოსები იღებენ. რაც შეეხება ხელისუფლების დანაწილებას, შეკავებისა და გაწონასწორების მექანიზმი ვეტოს უფლების მქონე აქტორების (მაგ. საკონსტიტუციო სასამართლოს) შექმნილი კი არ არის, არამედ იმ მხარეებისა, რომლებიც თავისუფალ არჩევნებში ეჯიბრებიან ერთმანეთს.⁸ მსგავსი დისკუსიები დამატებით განზომილებას იძენს, როცა საქმე ფედერალური სახელმწიფოს შიგნით ადმინისტრაციულ ერთეულებსა და ფედერალურ მთავრობას (სასამართლოს)⁹ შორის წარმოქმნილ კონფლიქტს ეხება, რასაც ვხედავთ ევროკავშირის შემთხვევაშიც, როცა წევრ სახელმწიფოებსა და საკავშირო ინსტიტუტებს შორისაც ხდება გაუგებრობა.¹⁰

7 საკონსტიტუციო იურისდიქციის ლეგიტიმურობა და ეფექტიანობა ეჭვქვეშ დააყენა ლონდონის უნივერსიტეტის კოლეჯის პროფესორმა რიჩარდ ბელამიმ თავის ახლახან გამოქვეყნებულ წიგნში: „პოლიტიკური კონსტიტუციონალიზმი. დემოკრატიის კონსტიტუციურობის დაცვა რესპუბლიკური თვალსაზრისით“ (Richard Bellamy: Political Constitutionalism. A Republican Defense of the Constitutionality of Democracy. Cambridge University Press, 2007).

8 თავის ბოლო ნაშრომში ბელა პოკოლმა საერთაშორისო განზომილება დაუმატა პოლიტიკური კონსტიტუციონალისტების არგუმენტებს „[...] სტრასბურგის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს გადაწყვეტილებები, გლობალური კონსტიტუციურ-საკონსულტაციო ორგანიზაციების მიერ მიღებული რეგულაციები და კონსტიტუციის დონეზე აყვანილი „ზოგადი“ საერთაშორისო სამართალი კონტროლს დაამყარებს თავად კონსტიტუციაზე, მის ცვლილება-დანამატებზე და კონსტიტუციის შექმნის უფლებამოსილებაზეც. ამგვარად, წრე შეიკვრება და სახელმწიფოს ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი, კერძოდ, კონსტიტუციის მიღების უფლებამოსილება, შეწყვეტს არსებობას.“ ნაშრომის ბოლოს ბელა პოკოლი წარმოიდგენს გლობალური კონსტიტუციური ოლიგარქიის ჩამოყალიბების საფრთხეს. Jørgelmeleti Szemle, December 2013.

9 „სახელისუფლებო სისტემა, რომელიც ცხრა არაარჩეული იურისტისგან შემდგარ კომიტეტს დაუქვემდებარებს ხალხს, ღირსი არ არის დემოკრატიულად იწოდებოდეს.“ SCOTUS Justice Antonin Scalia dissenting in *Obergefell v. Hodges*, (აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე ანტონინ სკალია განსხვავებული მოსაზრებით გადაწყვეტილებაში საქმეზე „ობერგეფელი პოდჯის წინააღმდეგ“; 2015, 26 ივნისი) 135 S. Ct. 2584, 192 L. Ed. 2d 609 (2015).

10 „ევროპული პოლიტიკა, რომელიც ხასიათდება ადამიანის უფლებათა ლოგიკის უკიდურესი დომინანტობით და უმრავლესობის პრინციპის აშკარა შეზღუდვით, მკვეთრ კონტრასტშია ერთპარტიული საპარლამენტო უმრავლესობის ტოტალურ სუვერენიტეტთან.“ (Pórcza, 2012).

კონსტიტუციური ცვლილებები უნგრეთსა და პოლონეთში 2010 წლის შემდეგ

უნგრეთი

2010 წლის არჩევნებმა „ფიდესის“/ქრისტიან-დემოკრატიული სახალხო პარტიის ბლოკს დიდი უმრავლესობით გამარჯვება მოუტანა. მმართველმა ძალებმა, რომლებსაც კონსტიტუციის მიღებისთვის საჭირო უმრავლესობა ეპყრათ ხელთ, ახალი კონსტიტუციის ტექსტზე დაიწყეს მუშაობა. უნგრეთის ძირითადი კანონის მიღება გვიჩვენებს, რომ ნაციონალურ-კონსერვატორულმა უმრავლესობამ „კონსტიტუციური მომენტი“ არ გაუშვა ხელიდან და ფართომასშტაბიანი რეფორმა გაატარა მთავრობის შეცვლის შემდეგ, შეცვალა ძველი უნგრული სამართლებრივი სისტემის შინაარსი და სტრუქტურაც, რაც უმეტესწილად მოტივირებული იყო ადრინდელი საკონსტიტუციო სისტემისადმი კრიტიკული განწყობით. ძირითადი კანონი, რომელიც არჩევნებიდან ერთი წლის თავზე იქნა მიღებული, მიზნად ისახავდა წარსულ სისტემასთან კავშირის გაწყვეტის სიმბოლიზებას, თუნდაც სახელით,¹¹ იმ ძველ სისტემასთან, რომელიც ძველი ელიტების შეთანხმებებს ემყარებოდა. ახალმა პოლიტიკურმა თაობამ განაცხადი გააკეთა თავისი ადგილის დამკვიდრებაზე, მას აღარ სურდა წინა პერიოდის კომპრომისებით ყოფილიყო შებოჭილი, არ აღიარებდა ისტორიული კონსტიტუციის გაუქმების იდეას, ითვალისწინებდა ოჯახის მნიშვნელობას თემის განვითარების საქმეში და ხელს არ იღებდა ქვეყნის გაერთიანებაზე საზღვრების ცვლილების გარეშე. უნგრეთის ძირითადი კანონის პრეამბულა, რომელსაც „ეროვნული მრწამსი“ ეწოდება, ერთი მხრივ, ადრინდელ, პოლიტიკურად ნეიტრალურ კონსტიტუციურ იდენტობასთან კავშირის გაწყვეტის სიმბოლოა, ხოლო მეორე მხრივ, ფიქრობენ, რომ ის მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს კონსტიტუციის ინტერპრეტაციაში. ძირითადი კანონის “R” მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით: „ძირითადი კანონის ნორმების ინტერპრეტაცია მათი მიზნების შესაბამისად ხდება, მასში შესული „ეროვნული მრწამსისა“ და ჩვენი ისტორიული კონსტიტუციის მიღწევების გათვალისწინებით.“ თუ წინა კონსტიტუციის მიმართ გამოთქმულ კრიტიკულ მოსაზრებებს მოგუყურით თავს, ცხადია, რომ ძირითად კანონში ყველაზე მნიშვნელოვანი ნორმებია ინკორპორირებული, რაც, კრიტიკოსების აზრით, წინა კონსტიტუციას აკლდა. თემზე ორიენტირებული რეგულაციები ადამიანის უფლებათა ჩამონათვალის გვერდითაა ჩასმული, რომელიც ევროპის ფუნდამენტურ უფლებათა ქარტიდანაა ნასესხები; მოქალაქეთა ვალდებულებებიც მათი უფლებების გვერდითაა; სასამართლოების მიერ სამართლებრივი ნორმების ინტერპრეტაციის მოთხოვნასთან ერთად ვხედავთ საზოგადოებრივ სიკეთეს და გონივრულობას და ასევე დაშვებასაც, რომ სამართლებრივი აქტები მორალურ და ეკონომიკურ მიზნებს უნდა ემსახურებოდეს (მუხლი 28). ძირითად კანონში შევიდა, აგრეთვე, სახელმწიფოს როლის გაძლიერების სურვილი და ეროვნული სიმდიდრის გასხვისებაზე შეზღუდვების დაწესება.¹²

11 უნგრეთის ძირითადი კანონი (Magyarország Alaptörvénye).

12 Stumpf op. cit.

თუმცა ძირითადი კანონი საინტერესო დიქტომიას ავლენს: რიტორიკულად ის გვთავაზობს უნგრეთის სახელმწიფოებრიობის ისტორიულ ფესვებთან დაბრუნებას, მაგრამ ნორმატიული შინაარსით დაკავშირებულია 1989 წლის დემოკრატიულ კონსტიტუციასთან. უფრო მეტიც, აქ ჩართულია წინა საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის ელემენტებიც. ძველი კონსტიტუციისგან განსხვავებით, ძირითადი კანონი არაორაზროვნად აცხადებს ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს: „უნგრეთის სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზე დაყრდნობით“ (მუხლი C, პირველი პუნქტი). ძირითადმა კანონმა შეინარჩუნა მმართველობის რესპუბლიკური ფორმა და რადიკალურად არ შეუცვლია მთავრობის სტრუქტურა. თუმცა გარკვეული ძვრები მოხდა კონსტიტუციური ინსტიტუტების ურთიერთობებში. საბიუჯეტო კომიტეტი ახალ აქტორად გაჩნდა შეკავებისა და გაწონასწორების სისტემაში, რომელსაც შეუძლია პარლამენტის ქმედებების მნიშვნელოვნად შეზღუდვა, რადგან ამ კომიტეტის თანხმობის გარეშე ბიუჯეტის პროექტი ვერ დამტკიცდება. მართალია, პრეზიდენტს პარლამენტის დათხოვნის უფლება არ მიუღია (სერიოზული კონსტიტუციური ან პოლიტიკური კრიზისის დროს, ან ნდობის უქონლობის გამო), როგორც ძირითადი კანონის მოსამზადებელი კომიტეტი გეგმავდა, პრეზიდენტს მაინც შეუძლია პარლამენტის უფლებამოსილების ვადის შემცირება იმ შემთხვევაში, თუ ეს უკანასკნელი ბიუჯეტს არ დაამტკიცებს საბიუჯეტო წლის 31 მარტამდე. ადრინდელი კონსტიტუცია ითვალისწინებდა პრეზიდენტის მიერ პარლამენტის დათხოვნის უფლებას, თუკი ის პრემიერ-მინისტრს ვერ აირჩევდა პირველი კანდიდატურის წარდგენის დღიდან 40 დღის განმავლობაში. პრეზიდენტის პოლიტიკური ვეტოს უფლებამოსილების გარდა (კანონპროექტის დაბრუნება პარლამენტში ხელახალი განხილვისთვის), გაფართოვდა მისი კონსტიტუციური ვეტოს უფლებამოსილებაც (კანონპროექტის გადაგზავნა საკონსტიტუციო სასამართლოში, თუ პრეზიდენტი მას არაკონსტიტუციურად მიიჩნევს). მაგრამ ძირითადი კანონი ადგენს, რომ თუ პრეზიდენტმა ვეტოს უფლება არ განახორციელა, მან კანონპროექტს 5 დღის ვადაში უნდა მოაწეროს ხელი. რაც შეეხება მთავრობას, ძირითადი კანონი აძლიერებს პრემიერ-მინისტრს (კანცლერის ტიპის მთავრობა). ძირითადმა კანონმა შემოიტანა ე.წ. „კონსტრუქციული უნდობლობის ვოტუმიც“ კონსტიტუციური სიახლეა ასევე, რომ პრემიერ-მინისტრს შეუძლია მინისტრებისთვის დავალებების მიცემა, ხოლო დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანოების (აქტების გამოცემის უფლებამოსილებით) ჩართვა ძირითად კანონში ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში ახალი მოთამაშის შემოსვლას ნიშნავს.

2010 წლის არჩევნების შემდეგ მწვავე კონფლიქტი განვითარდა საკონსტიტუციო სისტემის შიგნით, საკონსტიტუციო სასამართლოსა და ორი მესამედის უმრავლესობის მქონე პარლამენტს შორის, რომელიც, კანონშემოქმედის გარდა, კონსტიტუციის მიმღებ/შემცვლელ ძალადაც იქცა. კონფლიქტმა განაპირობა მნიშვნელოვანი ცვლილებები საკონსტიტუციო სასამართლოს ადგილთან დაკავშირებით ხელისუფლებათა სისტემის შიგნით. საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონსა და კონსტიტუციაში 2010 და 2011 წელს შეტანილი შესწორებებით რამდენიმე დიდი ცვლილება განხორციელდა, რამაც გავლენა იქონია სასამართლოს როლზე, როგორც საპარლამენტო უმრავლესობის შემზღუდველზე. დროებითი საპარლამენტო კომისიის შექმნის წესი, რომელიც საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეების კანდიდატურებს ირჩევდა, შეიცვალა. ძველი კანონის მიხედვით, კომისიაში შედიოდა თითო წევრი ყოველი საპარლამენტო ჯგუფიდან, ახლის მიხედვით კი წევრთა რაოდენობა პროპორციულად

უნდა ასახავდეს საპარლამენტო ჯგუფების მოცულობას, რამაც უმრავლესობას საშუალება მისცა, ოპოზიციურ პარტიებთან შეთანხმების გარეშე დაენიშნა მოსამართლეები [კანონი საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, მუხლი 6]. საკონსტიტუციო ცვლილებამ შეზღუდა სასამართლოს უფლებამოსილება ფინანსური კანონმდებლობის სფეროში: ბიუჯეტისა და საგადასახადო კანონების განხილვა მას მხოლოდ რამდენიმე კონკრეტული ფუნდამენტური უფლების დარღვევის შემთხვევაში შეუძლია.¹³ საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარის არჩევის საკითხს წყვეტს პარლამენტის 2/3, ხოლო მოსამართლეთა რაოდენობა 11-დან 15-მდე გაიზარდა. მოცემული ცვლილებები ძალაში დარჩა ძირითადი კანონისა და 2011 წლის საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონის მიღებისა და ამოქმედების შემდეგ. ამას გარდა, ახალი ცვლილებებით გაუქმდა *actio popularis*, რომელიც ადრე სასამართლოს უძლიერეს კომპეტენციად მიიჩნეოდა. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლოს პოზიციის განსაზღვრებით არ დასრულებულა კონფლიქტები, 2012 წლის ბოლოს და 2013-ის დასაწყისში დაძაბულობამ კვლავ იმატა, როცა სასამართლომ ნაწილობრივ გააუქმა ძირითადი კანონის გარდამავალი დებულებები¹⁴ და საარჩევნო პროცედურების კანონის რამდენიმე ნორმა ცნო არაკონსტიტუციურად მას შემდეგ, რაც პრეზიდენტმა მიმართა მას, რომ ნორმის ამოქმედებამდე განეხილა კონსტიტუციურობის საკითხი.¹⁵ ეს ორი გადაწყვეტილება კავშირშია ერთმანეთთან, რადგან გარდამავალი დებულება, რომელიც ძირითად კანონში მეორე შესწორებით შევიდა, შეიცავდა ნორმას, რომლის მიხედვით ამომრჩეველი უნდა დარეგისტრირებულიყო არჩევნებამდე,¹⁶ შედეგად, ნაწილობრივმა გაუქმებამ შესაძლებელი გახადა რეგისტრაციის კონსტიტუციურობის გადასინჯვა. საპარლამენტო უმრავლესობამ უკან დაიხია რეგისტრაციის შემთხვევაში, მაგრამ ომი გამოუცხადა საკონსტიტუციო ცვლილებებს. ძირითადი კანონის მეოთხე შესწორება, რომელიც პარლამენტმა 2013 წლის მარტში დაამტკიცა, შეიცავდა არა მარტო თითქმის ყველა გარდამავალ დებულებას, არამედ რამდენიმე სხვა ნორმასაც, რომლებიც საკონსტიტუციო სასამართლოს ადრე ჰქონდა აღიარებული არაკონსტიტუციურად. შესწორებამ გადააწყო ხელისუფლების დანაწილების სისტემა საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებათა სფეროში შეჭრის მცდელობით. მან არაპირდაპირი სახით შეუშალა ხელი საკონსტიტუციო სასამართლოს, განეხილა ყველა დანარჩენი შესწორება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა პროცედურული წესები იქნებოდა დარღვეული. მეოთხე შესწორება სასამართლოს შეზღუდვასაც ითვალისწინებს სარჩელის შინაარსით და, ამას გარდა, სასამართლოს მხოლოდ მჭიდრო კავშირის არსებობის შემთხვევაში შეეძლება გამოსაკვლევი სფეროს გაფართოება. მეოთხე შესწორებით გაუქმდა სასამართლოს ყველა ადრინდელი გადაწყვეტილება, თუმცა არ გამოირიცხა იმის შესაძლებლობა, რომ სასამართლო იმავე დასკვნამდე მისულიყო. ამ შესწორებამ მჭიდრო ვადები დაუწესა სასამართლოს განხილვისთვის და სხდომებიც ნაწილობრივ დაუხურა. ბუნებრივია, რომ მეოთხე შესწორებამ

13 საკონსტიტუციო სასამართლო განიხილავს კანონებს ცენტრალური ბიუჯეტის, ბიუჯეტის შესრულების, ცენტრალური გადასახადების, ვალებისა და შემოწირულობების, საბაჟო გადასახადის და ადგილობრივი გადასახადების პირობების შესახებ, თუკი საკონსტიტუციო სარჩელის დარღვევა ეხება ადამიანის უფლებებს სიცოცხლესა და ღირსებაზე, პერსონალური მონაცემების დაცვაზე, გამოხატვის, სინდისისა და რელიგიური თავისუფლების უფლებებს, ან თუ კავშირშია უნგრეთის მოქალაქეობასთან დაკავშირებულ უფლებებთან [კონსტიტუცია 32/A(2)].

14 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება 45/2012 (XII. 29.).

15 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება 1/2013 (I. 7.).

16 იხ. დაწვრილებით: Stumpf op. cit.

დიდი პოლიტიკური დებატები გამოიწვია, ეს ხელისუფლების გადანაწილების პრინციპის დასასრულს ჰგავდა. პოლიტიკური აქტორები ევროპის საბჭოსგან უნგრეთის წინააღმდეგ სანქციების შემოღებას ითხოვდნენ ევროკავშირის კანონმდებლობის დარღვევისთვის.¹⁷

პოლონეთი

პოლონეთის 1997 წლის კონსტიტუცია ნაწილია საუკუნოვანი ტრადიციისა, რომელიც ეყრდნობა კანონის უზენაესობას, დემოკრატიას, ფუნდამენტურ თავისუფლებებსა და უფლებებს, სასამართლო დაცვის გამართულად მოქმედ სისტემას და ადამიანის უფლებების დაცვის ძლიერი პრაქტიკის მქონე საკონსტიტუციო სასამართლოს. ის აგებულია შეზღუდული მთავრობის, ხელისუფლების გადანაწილების, ინდივიდის უფლებათა ცენტრალურობისა და საკუთარი თავისთვის დაწესებული წესების პატივისცემის პრინციპებზე.¹⁸

პოლონეთის 2015 წლის 26 ოქტომბრის საყოველთაო არჩევნებმა სრულიად ახალი ფორმა მისცა პოლიტიკურ სცენას, როცა მემარჯვენე კონსერვატორული პარტია „კანონი და სამართალი“ დააბრუნა ხელისუფლებაში. უნგრეთის „ფიდესისგან“ განსხვავებით, რომელსაც კონსტიტუციის შექმნისთვის საჭირო აბსოლუტური უმრავლესობა აქვს პარლამენტში, პოლონეთის კანონსა და სამართალს 1997 წელს მიღებული კონსტიტუციის შეცვლის ძალაუფლება არ გააჩნია. თუმცა, არჩევნებიდან ორი წლის განმავლობაში, მან დაჩქარებული პროცედურებით ისეთი სამართლებრივი რეფორმები გაატარა, რომ, როგორც ზოგიერთი მკვლევარი ამბობს, დე ფაქტო შეცვალა მმართველობის სისტემა.¹⁹

არჩევნების შემდეგ ქვეყნის პრეზიდენტმა უარი თქვა იმ მოსამართლეების დანიშვნაზე, რომლებიც წინა პარლამენტს უფლებამოსილების ვადის ბოლოს ჰყავდა არჩეული და არ მიიღო მათგან ფიცი, ხოლო ახალმა საპარლამენტო უმრავლესობამ ორი ახალი მოსამართლე აირჩია, რითაც მიითვისა საკონსტიტუციო კონტროლის უფლებამოსილება და უკანა რიცხვით გაუუქმა უფლებამოსილება ვადის ამოწურვამდე საკონსტიტუციო სასამართლოს მაშინდელ მოქმედ პრეზიდენტს და ვიცე-პრეზიდენტს.²⁰

თავისი ახალი კანონპროექტებით პოლონეთის მთავრობამ უზენაეს სასამართლოსა და იუსტიციის სახელმწიფო საბჭოზე, ასევე საერთო სასამართლოებზე უფრო მეტი კონტროლის მოპოვებისკენ გადადგა ნაბიჯები. პირველი კანონპროექტი ეხება საერთო სასამართლოების სისტემას. ის იუსტიციის მინისტრს ექსკლუზიურ უფლებამოსილებას

17 Stumpf op. cit.

18 Tomasz Tadeusz Koncewicz, Constitutional Fidelity and the Polish Constitution (თომაზ თადეუშ კონცევიჩი, საკონსტიტუციო ერთგულება და პოლონეთის კონსტიტუცია), Int'l J. Const. L. Blog, Aug. 11, 2017, at: <http://www.iconnectblog.com/2017/08/constitutional-fidelity-and-the-polish-constitution>

19 Anna Sledzinska-Simon, The Polish Revolution (ანა სლედჰინსკა-სიმონი, პოლონეთის რევოლუცია): 2015-2017, Int'l J. Const. L. Blog, July 25, 2017, at: <http://www.iconnectblog.com/2017/07/the-polish-revolution-2015-2017>

20 Tomasz Tadeusz Koncewicz, Polish Constitutional Drama: Of Courts, Democracy, Constitutional Shenanigans and Constitutional Self-Defense (თომაზ თადეუშ კონცევიჩი, პოლონეთის საკონსტიტუციო დრამა: სასამართლოების, დემოკრატიის, საკონსტიტუციო ინტრიგებისა და კონსტიტუციური თავდაცვის შესახებ), Int'l J. Const. L. Blog, Dec. 6, 2015.

ანიჭებს, დანიშნოს ნებისმიერი სასამართლოს პრეზიდენტი და ვიცე-პრეზიდენტი და ასევე შემოაქვს მათი თანამდებობიდან გათავისუფლების ბუნდოვანი კრიტერიუმები. ამას გარდა, პროექტში შესულია ღრობითი დებულებები, რომლებიც მინისტრს საშუალებას აძლევს, დროზე ადრე დაასრულებინოს ვადა რომელიმე ან ყველა პრეზიდენტს მიზნების ახსნის გარეშე აქტის ამოქმედებიდან პირველი ექვსი თვის განმავლობაში. და კიდევ, აქტს შემოაქვს ე.წ. აღმასრულებელი ფუნქციების გადახედვის წესი სასამართლოების შიგნით, რაც სასამართლოების ახლად დანიშნულ პრეზიდენტებს უფლებას აძლევს, გაათავისუფლონ სასამართლოების სხვადასხვა დეპარტამენტებისა და განყოფილებების უფროსები. მთავრობის მიერ მიღებული მეორე აქტი ეხება უზენაეს სასამართლოს და შემოაქვს პენსიაზე სავალდებულო გასვლა სასამართლოს ყველა მოქმედი მოსამართლისთვის, გარდა იმ მოსამართლეებისა, რომლებსაც იუსტიციის მინისტრი შეარჩევს და ქვეყნის პრეზიდენტი დაეთანხმება. მიუხედავად იმისა, რომ აქტი საშუალებას აძლევს მოსამართლეს, სხვა სასამართლოში გააგრძელოს მუშაობა, დე ფაქტო ის ათავისუფლებს მას თანამდებობიდან. შემოთავაზებული აქტით შესაძლებელი ხდება, აგრეთვე, უზენაესი სასამართლოს 400 თანამშრომელთან სამსახურებრივი ურთიერთობების კანონის ძალით (*ex lege*) დასრულება, რაც მათ კოლექტიურ გათავისუფლებას ნიშნავს. დაბოლოს, ამ აქტით იქმნება ახალი სპეციალური სადისციპლინო პალატა, რომელიც უფლებამოსილია, დისციპლინური საქმის წარმოება წამოიწყოს ყველა სახის იურიდიული პროფესიის წარმომადგენელთა წინააღმდეგ. მესამე აქტით მთავრობას ცვლილებები შეაქვს კანონში იუსტიციის სახელმწიფო საბჭოს შესახებ, რომლის ძალით საბჭოს მოქმედ ყველა წევრს უმთავრდება უფლებამოსილების ვადა და წესდება დანიშვნის ახალი პროცედურა მოსამართლე წევრებისთვის.²¹

პარადიგმის სვლილება თუ დემოკრატიის დაკნინება?

დღეს საკონსტიტუციო სამართლის ბევრი მკვლევარი ავლებს პარალელებს პოლონეთსა და უნგრეთში საკონსტიტუციო სასამართლოსა და კონსტიტუციის ირგვლივ განვითარებულ მოვლენებს შორის. გრეგორზ ეკერტი განსაკუთრებით საინტერესოდ მიიჩნევს იმას, რომ ორივე ქვეყნის მთავრობა ირწმუნება, რომ არსებულ დემოკრატიულ ინსტიტუტებს დემოკრატიის გაძლიერების მიზნით ასუსტებენ, იმისთვის, რომ უფრო ყურადღებიანები გახდნენ ხალხის ნებისადმი; ისინი აცხადებენ, რომ უბრალოდ დანაპირებს უსრულებენ იმ ადამიანებს, რომლებმაც ისინი უმრავლესობით მოიყვანა ქვეყნის სათავეში. როგორც ეკერტი ამბობს, თუნდაც რომ დავუშვათ, რომ ეს ხელისუფლების ცინიკური მანევრი არ არის, დღევანდელი ევროპისთვის მთავარ კითხვას წარმოადგენს, თუ სად მთავრდება დემოკრატია და სად იწყება ავტორიტარული რეჟიმი. მეცნიერი აღნიშნავს, რომ მთავრობებს ახალ საპარლამენტო დემოკრატიებში იოლად შეუძლიათ კონსტიტუციური შეზღუდვებისთვის გვერდის ავლა

21 Sledzinska-Simon, op. cit.

საკონსტიტუციო სასამართლოს თანხმობით, თუკი მასზე დაამყარებენ კონტროლს. ეკერტი ამბობს, რომ ამ ორ ქვეყანაში მოვლენები ავტორიტარული პოლიტიკისთვის კარგად ნაცნობი სტანდარტული სცენარით განვითარდა, იმავე ე.წ. „სალამის ტაქტიკით“, რომელიც სახელმწიფოზე კონტროლის ეტაპობრივად დამყარებას ნიშნავს. ეს ტერმინი უნგრეთის კომუნისტური პარტიის ლიდერებმა გამოიყენეს ათეული წლების წინ, როცა კომუნიზმს ამყარებდნენ, და ის გულისხმობდა დემოკრატიული ინსტიტუტების თანდათანობით, ეტაპობრივად აღმოფხვრას და პოლიტიკური ოპოზიციის განადგურებას.²²

ტომ ჯერალდ დალი აღნიშნავს, რომ ხშირად რთულია გაარჩიო, რას ისახავს რეფორმა მიზნად – დემოკრატიული წესრიგის „არაკეთილსინდისიერად“ განადგურებას, თუ სისტემის თავიდან დაბალანსებას ან ტრანსფორმირებას კეთილი განზრახვით. დემოკრატიის დაკნინების ნიშნები ხშირად საკამათოა. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ პოლონელ მეცნიერთა ერთი ნაწილი ეთანხმება დაკნინების დიაგნოზს, მეორე მიიჩნევს, რომ სახელმწიფო უბრალოდ მიდის ტრადიციული რესპუბლიკური მმართველობისკენ. აქედან გამომდინარე, დალი მიიჩნევს, რომ დიაგნოსტიკისთვის აუცილებელი ტექნიკა რაც შეიძლება ნათელი, ზუსტი და ობიექტური უნდა იყოს და, ამავდროულად, სივრცე უნდა იქნეს დატოვებული უფრო ფართო შეფასებისთვის, რომელიც მთლიანსურათს დაეყრდნობა. „დემოკრატიის დაკნინების“ მისეული მოკლე განმარტება შემდეგნაირად იკითხება: „ლიბერალური კონსტიტუციური დემოკრატიის სტრუქტურებისა და არსის ეტაპობრივი დეგრადაცია“. ტერმინი „ლიბერალური კონსტიტუციური დემოკრატია“ გამოიყენება დემოკრატიის კონცეპტუალური შინაარსის, განსაკუთრებით მისი მინიმალური შინაარსის, აღსანიშნავად.²³ „სტრუქტურებისა და არსის დეგრადაციაში“ დალი გულისხმობს შეთანხმებულ ღია თავდასხმებს ან დემოკრატიული სტრუქტურების სხვა სახის დეგრადაციას (მაგ.: გაუწონასწორებელი ფოკუსი ერთ ელემენტზე სხვების საზიანოდ) და დემოკრატიული მმართველობის „არსის“ (განსაკუთრებით დემოკრატიული მმართველობისადმი საზოგადოების ნდობისა და ვალდებულების) გაიაფებას და გაუფასურებას.²⁴ ყოვლისმომცველ ანალიზს და შეფასებას იმისა, დადგენ თუ არა პოლონეთი და უნგრეთი დემოკრატიის დაკნინების გზაზე, თავს ავარიდებ და მომდევნო თავში დავეყრდნობი ფედერალისტების წერილებს, განსაკუთრებით 78-ე წერილს, და განვიხილავ ზემოთ ნახსენებ სამართლებრივ ცვლილებებს კანონის უზენაესობის, ხელისუფლების დანაწილებისა და სასამართლო დამოუკიდებლობის ქრილში.

22 Grzegorz Ekiert, How To Deal With Poland And Hungary. Grzegorz Ekiert, Social Europe Edition, No. 13 August 2017

23 დალი აღარ ავითარებს აზრს იმის შესახებ, თუ რა იქნება დემოკრატიის კონცეპტუალური შინაარსი.

24 Tom Gerald Daly, When is a Limp More than a Limp? Diagnosing Democratic Decay (ტომ ჯერალდ დალი, როდის არის კოჭლობა უფრო მეტი კოჭლობა? დემოკრატიის დაკნინების დიაგნოსტიკა), Int'l J. Const. L. Blog, July 12, 2017, at: <http://www.iconnect-blog.com/2017/07/when-is-a-limp-more-than-a-limp-diagnosing-democratic-decay/>

კონსტიტუციონალიზმი

„არაფერია ისე მკაფიო და დამაჯერებელი, როგორც დელეგირებული ძალაუფლების ნებისმიერი აქტის ბათილადცნობა, რომელიც მინდობილობის სულისკვეთებას ეწინააღმდეგება. აქედან გამომდინარე, ძალადაკარგულად ითვლება ნებისმიერი საკანონმდებლო აქტი, რომელიც კონსტიტუციას არ შეესაბამება. ამ აზრის უარყოფა იმის ტოლფასია, რომ ვამტკიცოთ, თითქოს მოადგილე თანამდებობის პირზე მალლა დგას, რომ მსახური – ბატონის უფროსია; რომ ხალხის წარმომადგენლები ხალხზე მალლა დგანან; რომ იმ ადამიანებს, რომლებიც მინდობილობით მოქმედებენ, არა მარტო იმის უფლება აქვთ, რისი უფლებამოსილებაც ხალხმა მიანიჭა, არამედ იმისაც, რაც კანონით ეკრძალებათ“ – წერს ალექსანდერ ჰამილტონი „ფედერალისტში“;²⁵ აჯამებს რა კონსტიტუციური მთავრობის დედააზრს, რაც გულისხმობს უფრო მაღალ კანონს დაქვემდებარებული შეზღუდული მთავრობის იდეას. მაგრამ ჯეიმს მედისონი დასძენს, რომ ხელისუფლების რამდენიმე შტოს კონსტიტუციური საზღვრების უბრალო დემარკაცია ქალაქში საკმარისი არ არის იმ დარღვევებისგან თავის დასაცავად, რომლებსაც ნებისმიერი ხელისუფლების ტირანულ კონცენტრაციამდე მივყავართ.²⁶ ამდენად, ფუნქციური კონსტიტუცია უნდა შეიცავდეს ინსტიტუციონალიზებულ მექანიზმებს ხელისუფლების გასაკონტროლებლად. როცა სასამართლო სისტემა (ან კონკრეტული სასამართლო) კონსტიტუციით უფლებამოსილია იგივე აღასრულოს სამართლებრივი პროცედურით, ჩვენ ცალსახად იურიდიულ კონსტიტუციონალისტურ სახელმწიფოს ვიღებთ.

პოლონეთის ამჟამინდელ ვითარებაზე საუბრისას ზოგიერთი მკვლევარი ამტკიცებს, რომ ქვეყანა სამართლებრივი კონსტიტუციონალიზმიდან პოლიტიკური კონსტიტუციონალიზმისკენ დაიძრა. თუმცა, როგორც დალი მიუთითებს, ეს არგუმენტი მოხერხებულად უგულვებელყოფს იმ ფაქტს, რომ კონსტიტუციის არაორაზროვანი ტექსტი ნათლად ადგენს იურიდიულ კონსტიტუციონალისტურ სისტემას.²⁷ პოლონეთის კონსტიტუციის 79-ე მუხლი უფლებას აძლევს ნებისმიერ პირს, ვისი კონსტიტუციური თავისუფლებები და უფლებებიც დაირღვა, „სარჩელით მიმართოს საკონსტიტუციო ტრიბუნალს კანონის ანსხვანორმატიული აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შესასწავლად“. ეკერტი ყურადღებას ამახვილებს დემოკრატიული ინსტიტუტების განსაკუთრებულ თვისებაზე, რომელიც „ერთგულებასა და თანამშრომლობას მოითხოვს ყველა პოლიტიკური აქტორისგან იმისთვის, რომ ფუნქციონირება შეძლონ. ისინი ითხოვენ ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის მინიმალურ ნდობას და ასევე სოლიდარობას, საზოგადოებრივად გაცნობიერებულ ქცევას შეთანხმებული ნორმების საფუძველზე. იმ წუთში, როცა კი ვინმე მოინდომებს ამ მყიფე ბალანსის დარღვევას, სისტემა მუშაობას წყვეტს.“²⁸ სინამდვილეში, როცა საპარლამენტო უმრავლესობა ღიად იწყებს კონსტიტუციით

25 Alexander Hamilton, Federalist No. 78, in The Federalist, at: <https://www.congress.gov/resources/display/content/The+Federalist+Papers>; (ალექსანდერ ჰამილტონი, ფედერალისტი No. 78)

26 James Madison, No. 48, in The Federalist (ჯეიმს მედისონი, ფედერალისტი No. 48 at: <https://www.congress.gov/resources/display/content/The+Federalist+Papers#TheFederalistPapers-48>).

27 Daly, op. cit.

28 Ekiert, op. cit.

გამყარებული ნორმების უგულვებელყოფას (განსაკუთრებით, თუ საკონსტიტუციო სასამართლო როგორღაც უმოქმედოდ იქცა) და ძალაუფლების კონცენტრირებას, ეს შეიძლება მიჩნეული იქნეს არა პარადიგმის ცვლილებად სამართლებრივიდან პოლიტიკური კონსტიტუციონალიზმისკენ, არამედ კანონის უზენაესობაზე დაფუძნებული კონსტიტუციური დემოკრატიიდან უკანონობაზე დაფუძნებული ავტორიტარიზმისკენ ტრანზიციად.

უნგრეთში „ფიდესის“ სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიმღებები 2010 წლის არჩევნებამდე ემზადებოდნენ იმ სისტემის ამოძირკვისთვის, რომელიც ეკონომიკური, პოლიტიკური და ფილოსოფიური ელიტების გარიგებებით მიღწეულ კომპრომისებს ემყარებოდა, და მზად იყვნენ, კავშირი გაეწყვიტათ „დანაგვიანებულ პოსტკომუნისტურ სტრუქტურებთან“²⁹ ნაციონალურ-კონსერვატორულ წრეებთან დაახლოებული ანალიტიკოსები მუდმივად ხაზს უსვამდნენ, რომ, რაც კანონის უზენაესობის სახელით მრავალპარტიული პარლამენტარიზმის შეზღუდვით გაკეთდა, დღეს დემოკრატიის მოგუდვად მიიჩნევაო.³⁰ ისინი ფიქრობდნენ, რომ კონსტიტუციური სისტემის შიგნით სერიოზული დეფორმაციები მოხდა, რამაც რადიკალურად შეზღუდა მთავრობის მოქმედების არეალი. აქედან გამომდინარე, ხელისუფლების მეტისმეტად დანაწილება არჩეული პარლამენტის უზენაესობის აღსადგენად უნდა შემცირებულიყო და მთავრობა ქმედით საჯარო სამსახურთან ერთად უნდა გაძლიერებულიყო. საკონსტიტუციო სისტემის შესაცვლელად და ახალ კონსტიტუციაში სიახლეების დასანერგად რამდენიმე წინადადება შემუშავდა.³¹ მიუხედავად იმისა, რომ 2010 წლის „რევოლუციამ კენჭისყრის კაბინეტში“ უნგრული სამართლებრივი სისტემა თავდაპირველი, 1989-1990 წლების ცვლილებების შემდეგ ყველაზე რადიკალურად შეცვალა, ახალი ძირითადი კანონი მაინც მყარად ეფუძნება სახალხო სუვერენიტეტს, დემოკრატიასა და კანონის უზენაესობას. კონსტიტუციის შემქმნელებმა ძალები კი ახლიდან გადააღაგეს, მაგრამ ძირითადი კანონი დაწერილ კონსტიტუციად არსებობს ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა ჩამონათვალთ და საკონსტიტუციო სასამართლოთი, რომელიც მას აღასრულებს (გარდა ფინანსური კანონებისა, რომლებიც ვიწროდ ექვემდებარებიან სასამართლო კონტროლს). ამის გამო შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ უნგრეთის საკონსტიტუციო სისტემაში პარადიგმის დიდი ცვლილება პოლიტიკური კონსტიტუციონალიზმისკენ არ მომხდარა, თუმცა, ფინანსური კანონების გადახედვის შეზღუდვას თუ გავითვალისწინებთ, სისტემა შეიძლება მივიჩნიოთ ორი მოდელის ჰიბრიდად და, შესაბამისად, „შერეულ კონსტიტუციად“.

ჰამილტონის მიხედვით, რესპუბლიკური მმართველობის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია, შეცვალოს ან გააუქმოს დამკვიდრებული კონსტიტუცია, როცა ხალხი მიიჩნევს, რომ ის მისი ბედნიერებისკენ სწრაფვას ფეხს ვერ უწყობს. თუმცა ის იქვე აფრთხილებს მკითხველს, რომ: „აქედან არ შეიძლება ისეთი დასკვნის გამოტანა, თითქოს კონსტიტუციური ნორმების დარღვევა გამართლებულია ხალხის წარმომადგენლისთვის იმ შემთხვევაში, თუ მისი ამომრჩეველთა უმრავლესობა აჰყვება გარკვეულ განწყობებს, რომლებიც არ შეესაბამება კონსტიტუციას“.³² ჰამილტონი გარკვევით მიუთითებს მოთხოვნაზე, რომელიც კონსტიტუციურ რესპუბლიკებში

29 Tellér, 1999:51

30 Pokol 2011:451

31 Pokol, 2011: 453–455

კანონის უზენაესობის პრინციპიდან გამომდინარეობს: „სანამ ხალხი სერიოზული და ავტორიტეტული აქტით არ გააუქმებს ან არ შეცვლის მმართველობის დამკვიდრებულ ფორმას, ეს უკანასკნელი სავალდებულოა მისთვის როგორც კოლექტიურად, ისე ინდივიდუალურად; ამიტომ ვარაუდები ხალხის განწყობებზე, ან თუნდაც ამ განწყობების ზუსტი ცოდნა, ვერ გამოდგება იმის გასამართლებლად, რომ ხალხის წარმომადგენელმა დამკვიდრებულ ფორმაზე ხელი აიღოს მანამ, სანამ ზემოთ ნახსენები აქტი არ იქნება მიღებული.“³²

როგორც ჩანს, ზემოხსენებული პრინციპებით იხელმძღვანელა უნგრეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ, როცა იღებდა გადაწყვეტილებას გარდამავალ დებულებებზე,³³ ხოლო მოგვიანებით ძირითადი კანონის მეოთხე შესწორებაზე. გარდამავალ დებულებებზე გადაწყვეტილების მომზადებისას სასამართლო მძიმე საკითხების წინაშე დადგა: კერძოდ, ჰქონდა თუ არა მას თავად ძირითადი კანონის და მისი შესწორებების გადასინჯვის კომპეტენცია და მეორე: იურიდიული წყაროს რომელი კატეგორიისთვის მიეკუთვნებინა ძირითადი კანონის გარდამავალი დებულებები. სასამართლოს თანმიმდევრული პრაქტიკიდან გამომდინარე, მას არ ჰქონდა თავად კონსტიტუციის გადასინჯვის უფლებამოსილება, მაგრამ განხილვის შესაძლებლობა არ გამორიცხა იმ შემთხვევაში, თუ შესწორების იურიდიული ძალა დგებოდა ეჭვქვეშ. სასამართლომ გარდამავალი დებულებების გადახედვისთვის საფუძვლად გამოიყენა ის დაშვება, რომ სუვერენი, ძირითადი კანონის მიღებით, მიზნად ისახავდა სტაბილური და მუდმივი საკონსტიტუციო სისტემის შექმნას, რომელშიც განისაზღვრებოდა ძირითადი კანონის მოქმედების სფერო, შინაარსი და სტრუქტურა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ძირითადი კანონიდან გამომდინარე კრიტერიუმებზე დაყრდნობით სამართლის ერთადერთი წყარო შეიძლება იდგეს სამართლებრივ წყაროთა იერარქიის სათავეში. სასამართლომ განაცხადა, რომ გარდამავალმა დებულებებმა დაარღვია ეს თანმიმდევრობა, რადგან იერარქიის სათავეში ბევრი სხვადასხვა ნორმის მოქცევას ისახავდა მიზნად, რომლებიც არ არის ჩადებული ძირითადი კანონის ტექსტში, რაც, საბოლოოდ, გაურკვევლობას გამოიწვევდა კონსტიტუციის შიგნით იმ შემთხვევაში, თუკი ძირითადი კანონის მოქმედების ფარგლები და შინაარსი ბუნდოვანი იქნებოდა ან მათი განსაზღვრა სხვადასხვანაირი გზებით იქნებოდა შესაძლებელი. „ძირითადი კანონი ავალდებულებს საკონსტიტუციო სასამართლოს ყველა იმ კანონის შესწავლას, რომელიც წყვეტს სამართლებრივი სისტემის შინაგან ერთიანობას, განსაკუთრებით კი იმ კანონებისა, რომლებიც თავად ძირითადი კანონის ერთიანობას ხელყოფს. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლოს არა მხოლოდ უფლებამოსილება, არამედ კონსტიტუციური ვალდებულება აქვს, დაიცვას ძირითადი კანონი ნებისმიერი საკანონმდებლო გადაწყვეტილებისგან, რომელიც შეაფერხებს ან გააუარესებს ძირითადი კანონის ნორმების აღსრულებას, რითაც მის სამართლებრივ შინაარსს, ფარგლებს და ადგილს სამართლის წყაროთა იერარქიაში, ისევე, როგორც ძირითადი კანონის შინაარსს, როგორც კონსტიტუციურ სტანდარტს, ბუნდოვნად აქცევს. საკონსტიტუციო სასამართლოს ვალდებულება – დაიცვას ძირითადი კანონი, მოიცავს მისი, როგორც ერთი და ერთიანი დოკუმენტის დაცვის ფუნქციასაც.“ საკონსტიტუციო სასამართლომ მკაფიოდ განაცხადა, რომ

32 ალექსანდერ ჰამილტონი, ფედერალისტის წერილები No. 78.

33 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება 45/2012. ინგლისური ტექსტი იხ. ვებგვერდზე: http://www.mkab.hu/letoltetek/en_0045_2012.pdf (ნანახია 2017 წლის 24 აგვისტოს).

ინკორპორაციის გარეშე ვერცერთი ახალი ნორმა ვერ გახდებოდა ძირითადი კანონის ნაწილი. გადაწყვეტილების დასაბუთებაში, რომელსაც მოსამართლეთა უმრავლესობამ მოაწერა ხელი, ღიად დარჩა საკონსტიტუციო შესწორებების შინაარსის „დემოკრატიული სახელმწიფოს მოთხოვნებთან, გარანტიებსა და ღირებულებებთან“ შესაბამისობის კუთხით განხილვის შესაძლებლობა. ღიად დარჩა აგრეთვე იმის შემოწმების შესაძლებლობა, „ხომ არ ქმნიდნენ შესწორებები მოუგვარებელ შეუსაბამობებს ძირითადი კანონის ნორმებს შორის“.³⁴

ზემოსხენებული „ინკორპორაციის ბრძანების“ შემუშავებით და მისი გამოყენებით გადაწყვეტილებაში საკონსტიტუციო სასამართლომ ნათლად გამოხატა თავისი აზრი, რომ ის არ მიიღებდა ძირითადი კანონისთვის საკანონმდებლო გვერდის ავლას, ასე რომ, თუ პარლამენტს (თუნდაც იმ უმრავლესობით, რომელმაც ძირითადი კანონი დაამტკიცა) სურდა, აემოქმედებინა რეგულაციები, რომლებიც აშკარად სცილდება ძირითადი კანონის ფაქტობრივ შინაარსს, ძირითად კანონში ოფიციალურად უნდა შეეტანა შესწორებები. მეოთხე შესწორების მიღებით პარლამენტმა პრინციპში აღიარა ეს კონცეფცია, რადგან გარდამავალი დებულებების უმეტესი ნაწილი ოფიციალურად ჩართო ძირითად კანონში. მეორე მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის კონსტიტუციური შესწორებების გადასინჯვის (გარდა პროცედურული თვალსაზრისით) ცალსახად შეზღუდვით და ძირითადი კანონის იმ ნორმებში ცვლილებების შეტანით, რომლებიც სასამართლოს ადრე ჰქონდა არაკონსტიტუციურად აღიარებული, პარლამენტმა მკაფიოდ მიუთითა თავის ადგილზე, რომ ორი მესამედის უმრავლესობით ის მთავარ საკონსტიტუციო ხელისუფლებას წარმოადგენდა და არ დაუშვებდა ამ უფლების განხორციელების რამენაირ შეზღუდვას (მაგალითად, თუ პარლამენტი მიიჩნევს, რომ სასამართლომ „არასწორი“ გადაწყვეტილება მიიღო, ის გააუქმებს გადაწყვეტილებას სასამართლოს მიერ გაუქმებული ნორმის ძირითადი კანონის კორპუსში ჩართვის გზით).³⁵

ბუნებრივია, რომ მეოთხე შესწორებამ ცხარე დისკუსიები გამოიწვია უნგრეთში. ბევრი ანალიტიკოსი მას ხელისუფლების გადანაწილების იდეის დასრულებად აღიქვამდა, ბევრიც ევროპის საბჭოსგან უნგრეთისთვის სანქციების დაწესებას ითხოვდა ევროკავშირის კანონმდებლობის დარღვევის გამო, ზოგს კი ევროკავშირიდან მომავალი კრიტიკა პრემიერ-მინისტრ ორბანზე თავდასხმად მიაჩნდა, რადგან, მათი აზრით, ორბანი პოლიტიკური საკითხების ხელახლა პოლიტიზირებას და მისთვის უმრავლესობით მინიჭებული მანდატის განხორციელებას ცდილობდა. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ორბანის მცდელობები ეწინააღმდეგებოდა ევროკავშირის პოლიტიკის ძირითად მიმართულებას – პოლიტიკური საკითხების სამართლებრივ სფეროში გადატანას – რაც ნიშნავს, რომ სოციალური პრობლემების მოგვარება სამართლებრივ სიბრტყეში უნდა მოხდეს.³⁶ თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პოლიტიკური და კონსტიტუციური პრობლემა სათავეს იღებს იქიდან, რომ უნგრეთის საკონსტიტუციო სისტემაში ცალ-ცალკე არ არსებობს კონსტიტუციის შემქმნელი

34 Stumpf, op. cit.

35 როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, უნგრეთის 2010-2014 წლების საპარლამენტო უმრავლესობისგან განსხვავებით, პოლონეთის მმართველ პარტიას არ გააჩნია კონსტიტუციის შეცვლისთვის აუცილებელი უმრავლესობა. ასე რომ, იქ კონსტიტუციის შემცველელ ძალასა და საკონსტიტუციო ტრიბუნალს შორის კონფლიქტი არ მომხდარა, პოლიტიკური დაძაბულობა საკონსტიტუციო სისტემაში სხვანაირად განვითარდა.

36 Stumpf, op. cit.

და კონსტიტუციის შემსწორებელი ძალაუფლება, რადგან ორივეს, კონსტიტუციასაც და შესწორებასაც, პარლამენტის წევრთა ორი მესამედის უმრავლესობა სჭირდება. უფრო მეტიც, ერთმანეთისგან დიდად არ განსხვავდება უბრალო უმრავლესობა, რომელიც მთავრობის შესაქმნელადაა საჭირო (პრემიერ-მინისტრის არჩევა) და 2/3-იანი უმრავლესობა. შედეგად, თუ პარტია იოლად გაიმარჯვებს დიდი უპირატესობით საყოველთაო საპარლამენტო არჩევნებზე (მაგალითად, იმ მიზეზით, რომ წინა მთავრობამ სათანადოდ ვერ იმუშავა), ის ხდება არა მარტო მმართველი უმრავლესობა, არამედ კონსტიტუციის შემქმნელი უმრავლესობაც არსებითი და მნიშვნელოვანი საპროცედურო შეზღუდვების გარეშე. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ კონსტიტუციური სისტემა უნგრეთში სტრუქტურულად მყიფეა; თუმცა ეს წესები ახალი არ არის, მათ 1989 წლიდან დღემდე იყენებენ (სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ 2010 წლამდე არცერთ საპარლამენტო უმრავლესობას არ გააჩნდა ძალაუფლება და/ან ნება, ცალმხრივად შეეცვალა კონსტიტუცია).

პოლონეთის კონსტიტუციური სტრუქტურა უფრო მეტად მოქნილი და სიცოცხლისუნარიანი ჩანს. კონსტიტუციის შესწორების შესახებ კანონპროექტის დასამტკიცებლად საჭიროა სემის წევრთა სრული შემადგენლობის არანაკლებ ნახევრის 2/3 ხმა, ხოლო სენატში – სრული შემადგენლობის არანაკლებ ნახევრის აბსოლუტური უმრავლესობა. თუ კონსტიტუციის შესწორების შესახებ კანონპროექტი ეხება კონსტიტუციის შემდეგ თავებს: პოლონეთის რესპუბლიკის ფუნდამენტური წესები, ადამიანის და მოქალაქის თავისუფლებები, უფლებები და მოვალეობები და კონსტიტუციაში ცვლილებების შეტანა, დეპუტატთა სრული შემადგენლობის ერთმა მეხუთედმა, სენატმა ან რესპუბლიკის პრეზიდენტმა შეიძლება რეფერენდუმის ჩატარების საკითხი დააყენონ [პოლონეთის კონსტიტუცია, მუხლი 235].

ხელისუფლების დანაწილება და სასამართლოს დამოუკიდებლობა

„აღმასრულებელი არა მხოლოდ აჯილდოებს და პატივს მიაგებს, მას თანამეგობრობის ხმალიც უპყრია ხელთ; საკანონმდებლო ხელისუფლება არა მარტო სახელმწიფო ხაზინას განაგებს, არამედ იმ წესებსაც ადგენს, რომლებიც თითოეული მოქალაქის მოვალეობებსა და უფლებებს განსაზღვრავს.“³⁷ როგორც ჰამილტონი და მედისონი აღნიშნავენ, რესპუბლიკური მმართველობის სახელმწიფოში საკანონმდებლო ხელისუფლება დომინირებს.³⁸ თუ ეს იმ კონსტიტუციურ სისტემაზე ითქმის, სადაც სახეზეა ხელისუფლების კლასიკური დაყოფა სამ შტოდ, მით უმეტეს ასეა საპარლამენტო დემოკრატიაში, სადაც აღმასრულებელი საკანონმდებლო უმრავლესობის მიერ აირჩევა და მუდმივად მის ნდობაზეა დამოკიდებული. როგორც ეკერტი განმარტავს, „საპარლამენტო დემოკრატის ფუნდამენტურ პრობლემას

37 ფედერალისტი, № 78.

38 ფედერალისტი, № 51.

უმრავლესობის ტირანიის საფრთხე წარმოადგენს. იმ წუთშივე, როგორც კი ოპოზიციაზე ერთით მეტ ადგილს მოიპოვებ პარლამენტში, რასაც მოისურვებ, ის შეგიძლია აკეთო“: საპარლამენტო უმრავლესობის ერთადერთი შემაკავებელი საკონსტიტუციო სასამართლო და დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემაა. თუ საპარლამენტო უმრავლესობა საკონსტიტუციო სასამართლოზე კონტროლს დაამყარებს, მისი ძალაუფლება თითქმის აბსოლუტური ხდება.³⁹

ჰამილტონი ამტკიცებს, რომ „სასამართლო ხელისუფლების სრული დამოუკიდებლობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შეზღუდული კონსტიტუციების პირობებში“; ეთანხმება რა მონტესკიეს იმაში, რომ „არ არსებობს თავისუფლება, თუ სასამართლო ხელისუფლება გამიჯნული არ არის აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლებებისგან; თავისუფლებას „ყველაფრის შიში ექნებოდა“; თუ სასამართლო რომელიმე ხელისუფლების მხარდამჭერი ან რომელიმეზე დამოკიდებული იქნებოდა. როგორც ჰამილტონი წერს, არაფერი ისე არ უწყობს ხელს მოსამართლის ავტორიტეტის და დამოუკიდებლობის განმტკიცებას, როგორც მისი განუსაზღვრელი ვადით დანიშვნა თანამდებობაზე, ამიტომ ამას უნდა შევხედოთ როგორც განუყოფელ მოცემულობას კონსტიტუციაში. მუდმივი თანამდებობის საპირისპიროდ, მოსამართლის დროებით დანიშვნა თანამდებობაზე საფრთხეს შეუქმნის მის დამოუკიდებლობას, რადგან „თუ მისი დანიშვნა აღმასრულებელს ან კანონმდებელს შეეძლება, შეიძლება რომელიმე მათგანისადმი მამებლური განწყობა გაუჩნდეს, ხოლო თუ ორივეს ექნება დანიშვნის უფლებამოსილება, მაშინ მოსამართლე შეიძლება აღარ წავიდეს რომელიმეს განაწყენების რისკზე“⁴⁰ იგივე არგუმენტი შეიძლება გამოყენებული იქნეს მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლების შემთხვევაშიც.

უნგრეთში, კონსტიტუციის ახალ პროექტზე მუშაობის პირველ ეტაპზე 2010 წელს, ბევრმა მეცნიერმა დაუჭირა მხარი კონსტიტუციური სამართალწარმოების ევროპული ცენტრალიზებული მოდელიდან ამერიკულ დეცენტრალიზებულ მოდელზე გადასვლას. მათი აზრით, კონსტიტუციური დაცვის სისტემა უნდა შექმნილიყო კურიაში (უნგრეთის უზენაესი სასამართლო), სადაცისაკონსტიტუციოსასამართლოსუფლებამბოსილებას განახორციელებდა, ხოლო დაბალი ინსტანციის სასამართლოები ფუნდამენტური უფლებების დაცვის პირველადი ორგანიზაციები გახდებოდნენ. გაჩნდა დამოუკიდებელი ადმინისტრაციული სასამართლოს სისტემისა და ადმინისტრაციული უზენაესი სასამართლოს შექმნის იდეაც. მმართველი უმრავლესობა შიშობდა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გაუქმება დემოკრატიის დასასრულად აღიქმებოდა დანარჩენ მსოფლიოში და, ამას გარდა, ეჭვდებოდნენ, რომ არც საერთო სასამართლოები იყვნენ მზად საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების აღსრულებისთვის. საბოლოოდ, მმართველი უმრავლესობა მოერიდა კონფლიქტს, რომელიც აუცილებლად მოჰყვებოდა საკონსტიტუციო დაცვისა და სასამართლო სისტემის რადიკალურად შეცვლას, მაგრამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები მაინც შეიტანა კანონმდებლობაში.⁴¹

ერთი მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ფინანსური კანონმდებლობის განხილვის შეზღუდვის, *actio popularis*-ის გაუქმების, მოსამართლეთა დანიშვნის წესის

39 Ekiert, op. cit.

40 ფედერალისტი, № 78.

41 Stumpf, op. cit.

შეცვლის, მათი რაოდენობის 15-მდე გაზრდის და თავმჯდომარის არჩევის უფლებამოსილების პარლამენტისთვის გადაცემის შედეგად მივიღეთ ინსტიტუტი, რომელიც, კომპეტენციების თვალსაზრისით, ნაკლებად უნარიანია, ხოლო შემადგენლობის კუთხით, სავარაუდოდ, ნაკლებად დაინტერესებული იქნება პარლამენტის (და ახლანდელი საპარლამენტო უმრავლესობის) ძლიერ გამაწონასწორებელ ძალად იქცეს.⁴² თუმცა, როგორც საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ ახალი კანონი ითვალისწინებს, სასამართლოს წევრს, რომელსაც 12 წლით ნიშნავენ (მიუხედავად იმისა, რომ სამუდამოდ არ არის დანიშნული), თანამდებობიდან ვერ გაათავისუფლებს ხელისუფლების დანარჩენი ორი შტო და ვერც ხელმეორედ დანიშნავს ერთი ვადის ამოწურვის შემდეგ, რაც ფორმალურ დამოუკიდებლობასაც ანიჭებს მას და ათავისუფლებს რომელიმე პოლიტიკური ძალის გულის მოგების სურვილისგან მეორე ვადით დანიშვნის მიზნით [კანონი საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ; მუხლები 6 (3) და 15-16].

მეორე მხრივ, კურიას შექმნით პარლამენტმა უზენაესი სასამართლოს ყოფილი თავმჯდომარის და მისი მოადგილეების თანამდებობიდან გაათავისუფლების საფუძველიც შექმნა. ამავე დროს, იუსტიციის ახალმა სახელმწიფო სამსახურმა და მისმა ხელმძღვანელმა, რომელიც 9 წლის ვადით აირჩიეს, სასამართლო სისტემის მართვის ფუნქციები გადაიბარეს ძველი იუსტიციის სახელმწიფო საბჭოსგან. 2011 წელს პარლამენტმა საპენსიო ასაკი 70 წლიდან 62-65 წლამდე შეამცირა საერთო სასამართლოების მოსამართლეებისთვის, რაც უამრავ მოსამართლეს, ძირითადად, მაღალ თანამდებობებზე, აიძულებდა, პენსიაზე გასულიყო ერთი წლის განმავლობაში, თუმცა ეს ნორმა საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო.⁴³ ამის შედეგად სასამართლო სისტემიდან მხოლოდ ზემოთ ნახსენები მაღალ თანამდებობაზე მყოფი მოსამართლეები დაითხოვეს (სასამართლოს ცენტრალური ორგანოების რეფორმასთან დაკავშირებით) ძირითადი კანონის ძალაში შესვლის დროისთვის (2012), დანარჩენ უწყებებს მნიშვნელოვანი სტრუქტურული რეფორმები არ შეხებია. ქვეყნის ძირითადი კანონი ითვალისწინებს, რომ მოსამართლე დამოუკიდებელი უნდა იყოს და მხოლოდ კანონს დაექვემდებაროს; მას არ უნდა მიეცეს მითითება საქმესთან დაკავშირებით და მისი თანამდებობიდან გაათავისუფლება მხოლოდ მთავარი კანონით (2/3-იანი უმრავლესობით მისაღები კანონი) განსაზღვრული მიზეზებით და პროცედურით შეიძლება [ძირითადი კანონი, მუხლი 26 (1)]. კანონი საკანონმდებლო თუ აღმასრულებელ ხელისუფლებას არ უზრუნველყოფს ინსტიტუციური საშუალებებით, რომლებითაც ისინი ჩაერეოდნენ მოსამართლის საქმიანობაში ან გაათავისუფლებდნენ თანამდებობიდან.

42 2015 წლის თებერვალში საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარეს, პიტერ პაკოლას ამოწურა უფლებამოსილების ვადა. 2006 წლის მარტსა და აპრილში კიდევ სამი მოსამართლის ადგილი გაათავისუფლდა, მათ შორის მაშინდელი თავმჯდომარის, ლენკოვიჩის. 2015-დან 2016 წლის აპრილამდე არავინ დაუნიშნავთ/აურჩევიათ, რადგან ამ დროისთვის სამთავრობო პარტიებს დაკარგული ჰქონდათ 2/3-იანი უმრავლესობა პარლამენტში და ოპოზიციასთანაც ვერ შედგა შეთანხმება. 2016 წლის 21 აპრილის შემდეგ საკონსტიტუციო სასამართლო მუშაობდა 15 მოსამართლის ნაცვლად 12 მოსამართლის შემადგენლობით და თავმჯდომარის გარეშე. ამ უკანასკნელის მოვალეობებს მისი მოადგილე ასრულებდა. ნახევარწლიანი გაურკვეველობის შემდეგ მმართველმა უმრავლესობამ კომპრომისს მიაღწია ოპოზიციასთან და ოთხი მოსამართლე დანიშნა თანამდებობაზე, ხოლო თავმჯდომარე უმრავლესობის 2/3 ხმით პარლამენტმა აირჩია. 2016 წლის 1 დეკემბრიდან სასამართლოს შემადგენლობა სრულია, სტაბილურად ფუნქციონირებს და მისი საქმიანობის კანონიერება უდავოა.

43 33/3/2012 (VII. 17.) საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება.

რაც შეეხება პოლონეთის მოსამართლეთა დამოუკიდებლობას, მკვლევრები უფრო მძიმე სურათს ხატავენ. როგორც სლედზინკა-სიმონი ამბობს, ახლახან მიღებული სამი სამთავრობო კანონის ამოქმედება მძიმე შედეგებს მოიტანს სასამართლო სისტემისთვის. „ნათელია, რომ სასამართლოს რეფორმირების ოფიციალურად გაცხადებული მიზანი – მისი ეფექტიანობის გაუმჯობესება – სხვა არაფერია, თუ არა აღმასრულებელი უწყებების მიერ საერთო სასამართლოების გაკონტროლების სურვილი და, აქედან გამომდინარე, მართლმსაჯულების განხორციელებაზე არაპირდაპირ ზემოქმედება. რაც მყისიერად მოჰყვება აქტების ამოქმედებას, ეს იუსტიციის მინისტრის და საპარლამენტო უმრავლესობის ხელში ძალაუფლების კონცენტრაციაა (და, რაც მნიშვნელოვანია, პრეზიდენტის ზოგიერთი პრეროგატივის შეზღუდვაც). უზენაეს სასამართლოზე კონტროლის დამყარებით მთავრობა ნებისმიერ საკითხზე მოახდენს გავლენას, რაც არჩევნებისა და რეფერენდუმის შედეგების ძალმოსილების საკითხთან იქნება დაკავშირებული. ხოლო უზენაესი სასამართლოს პირველი პრეზიდენტის დანიშნით ის ავტომატურად გადაწყვეტს სახელმწიფო ტრიბუნალის თავმჯდომარის საკითხსაც, რომელიც საკონსტიტუციო დარღვევებს განიხილავს. მკვლევარი დასძენს, რომ ახლად დაარსებული დისციპლინური პალატის ავტონომიური პოზიცია უზენაესი სასამართლოს პირველ პრეზიდენტთან მიმართებაში ნოყიერ ნიადაგს უქმნის იუსტიციის მინისტრს თანამდებობის ბოროტად გამოყენებისთვის. ის თავისი წარმომადგენლის საშუალებით შეძლებს აღძრას დისციპლინური დევნა ნებისმიერი მოსამართლის წინააღმდეგ.“ ზემოთ ხსენებულ საკანონმდებლო მოქმედებებს ემატება „პოლიტიკური კამპანია ვითომდა კორუმპირებული და მაინც იმუნიტეტის მქონე სოციალური კასტის შესახებ, რომელსაც მოსამართლეები წარმოადგენენ.“⁴⁴ იუსტიციის სახელმწიფო საბჭოს შესახებ მესამე კანონპროექტის შემოტანის შემდეგ უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარემ მალგორცატა გერსდორფმა დრამატულად განაცხადა, რომ „დასრულდა ეპოქა, როცა ვეყრდნობოდი იმ პრინციპს, რომ დემოკრატიული სახელმწიფო კანონით იმართება, როგორც ამას კონსტიტუციის მეორე მუხლი ითვალისწინებს.“⁴⁵ საკონსტიტუციო ტრიბუნალის ყოფილმა თავმჯდომარეებმა ერთობლივ განცხადებაში დაგმეს მთავრობის მიერ ინიცირებული კანონპროექტები. მათ აღნიშნეს, რომ კანონების ძალით – დე იურე თუ არა, დე ფაქტო – იცვლება კონსტიტუცია და იუსტიციის მინისტრს სასამართლოების პრეზიდენტების დანიშვნის დისკრეტული უფლებამოსილება ენიჭება, რაც იმას ნიშნავს, რომ „პოლიტიკურად მორჩილი მოსამართლეების კორპუსის საშუალებით მთავრობა ყოველთვის მოახდენს ზეგავლენას სასამართლოს დამოუკიდებლობაზე“. ეს შესწორება, იუსტიციის სახელმწიფო საბჭოს შემადგენლობასთან ერთად, ამჟამად მოქმედი უზენაესი სასამართლოს დათხოვნა და ახლის შექმნა, „საბოლოოდ გაანადგურებს პოლონეთის სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობასა და ავტონომიას პოლიტიკური ინსტიტუტებისგან“. ტრიბუნალის ყოფილმა თავმჯდომარეებმა ასევე საგანგებოდ აღნიშნეს, რომ საკონსტიტუციო ტრიბუნალის მწყობრიდან გამოყვანით კანონებსა და მათ გამოყენებაზე საკონსტიტუციო კონტროლის რეალურად განხორციელება

44 Sledzinska-Simon, op. cit.

45 Mikuli, Piotr: An Explicit Constitutional Change by Means of an Ordinary Statute? On a Bill Concerning the Reform of the National Council of the Judiciary in Poland, (არაორაზროვანი კონსტიტუციური ცვლილება რიგითი კანონით? იუსტიციის სახელმწიფო საბჭოს კანონპროექტზე) Int'l J. Const. L. Blog, Feb. 23, 2017, at: <http://www.iconnectblog.com/2017/02/an-explicit-constitutional-change-by-means-of-an-ordinary-statute-on-a-bill-concerning-the-reform-of-the-national-council-of-the-judiciary-in-poland>

შეუძლებელი გახდა, რაც შედეგად თვითნებურ და არაკონსტიტუციურ სამართლებრივ გადაწყვეტებს მოიტანს.⁴⁴⁶

საკონსტიტუციო სასამართლოების როლი კრიზისის დროს

„თუ საზოგადოება ისეთი მმართველობის დროს ცხოვრობს, სადაც ძლიერ დაჯგუფებას იოლად შეუძლია გაერთიანება და მასზე სუსტის დაჩაგვრა, მას შეიძლება ისეთივე ანარქია ვუწოდოთ, რომელიც ბუნებაში მეფობს, სადაც სუსტი ინდივიდი დაცული არ არის ძლიერის ძალადობისგან.“⁴⁴⁷ – გვაფრთხილებს „ფედერალისტის“ ავტორი იმ პოტენციური მძიმე შედეგების შესახებ, რაც ერთიანი პოლიტიკური უმრავლესობის მიერ გაკონტროლებულ შეუზღუდავ ძალაუფლებას შეიძლება მოჰყვეს. ჩემი ღრმა რწმენით, კანონის უზენაესობას დემოკრატიული ალტერნატივა არ გააჩნია, ვერანაირი მმართველობა ვერ განხორციელდება სტაბილური კონსტიტუციური საფუძვლების გარეშე. თუ კანონის უზენაესობის ღირებულებებს და კონსტიტუციურ სტაბილურობას მსხვერპლად გავიღებთ დროებითი და კონკრეტული პოლიტიკური ინტერესების გამო, საზოგადოებას დიდი საფასურის გადახდა მოუწევს, ეს კი უბრალოდ არ ღირს. კანონის უზენაესობაზე დაფუძნებულ დემოკრატიულ სახელმწიფოში ხელუსუფლების გადანაწილება იმაზე კი არ უნდა რეაგირებდეს, თუ ვინ ვის მოერევა, მისთვის არსებითი უნდა იყოს კონსტიტუციური პასუხისმგებლობის სისტემა, რომელიც საბოლოოდ საერთო სიკეთეს ემსახურება.

ხელისუფლების გადანაწილების სისტემაში უნდა ჭარბობდეს მოთხოვნა კონსტიტუციურ თანამშრომლობაზე. საპარლამენტო დემოკრატიაში საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელ სასამართლოებს (შემდგომ ტექსტში: საკონსტიტუციო სასამართლო) განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ როგორც საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებების ერთადერთ გამაწონასწორებელს. ეს პასუხისმგებლობა კიდევ უფრო იზრდება, როცა საკონსტიტუციო სასამართლო იმ პოლიტიკური უმრავლესობის პირისპირ აღმოჩნდება, რომელსაც კონსტიტუციის შეცვლა ძალუძს საკანონმდებლო ორგანოში (მაგ.: საპარლამენტო სუპერუმრავლესობა). როგორც ჰამილტონი წერს, „კონსტიტუციის ერთგული მცველების მოვალეობის შესრულება მოსამართლეების ხასიათის არაჩვეულებრივ სიმტკიცეს მოითხოვს, რადგან კონსტიტუციის ხელყოფას ზოგჯერ საზოგადოების უმრავლესობის ხმა აქეზებს.“⁴⁴⁸

46 Steinbeis, Maximilian: Statement by the former presidents of the Constitutional Tribunal (საკონსტიტუციო ტრიბუნალის ყოფილი მოსამართლეების განცხადება): Andrzej Rzepliński, Marek Safjan, Jerzy Stępień, Bohdan Zdziennicki and Andrzej Zoll, VerfBlog, 2017/7/13, ვებგვერდზე: <http://verfassungsblog.de/statement-by-the-former-presidents-of-the-constitutional-tribunal-andrzej-rzepliński-marek-safjan-jerzy-stepień-bohdan-zdziennicki-and-andrzej-zoll/>

47 ფედერალისტი № 51

48 ფედერალისტი № 78.

მეორე მხრივ, ვფიქრობ, რომ დემოკრატიული კრიზისის ვითარებაში საკონსტიტუციო სასამართლო თავის უფლებამოსილებების მაქსიმუმს უნდა ახორციელებდეს ქვეყნის კონსტიტუციური საფუძვლების, განსაკუთრებით კი ხელისუფლების გადანაწილების და სასამართლოს დამოუკიდებლობის დასაცავად და ასევე იმ პოლიტიკური უფლებების და ინსტიტუტების (სიტყვის თავისუფლება, ინფორმაციის გავრცელების თავისუფლება, სამართლიანი საარჩევნო სისტემა და ა.შ.) დასაცავად, რომლებიც პოლიტიკურ სისტემას დემოკრატიული გზით (მაგალითად, არჩევნებით) თვითგამოსწორების საშუალებას აძლევს. თუმცა საკონსტიტუციო სასამართლო უნდა გაფრთხილდეს, რომ კონსტიტუციაზე და მისი საქმიანობის და პროცედურის მოქმედ მარეგულირებელ წესებზე მალა არ დადგეს (რაც უნდა სწორ და კანონიერ საქმეს იცავდეს), რადგან უფლებამოსილებების ფარგლებს გარეთ გასვლა დაარღვევს კანონის უზენაესობის პრინციპს და საბოლოოდ კანონის უზენაესობისა და დემოკრატიის კულტურას დროთა განმავლობაში დიდ ზიანს მიაყენებს. უფრო მეტიც, სამოსამართლო აქტივიზმს, რომელიც სხვა დანარჩენი ხელისუფლებების კომპეტენციებს არღვევს, შეუძლია პირდაპირ (და წინასწარი განზრახვით) ხელყოს დემოკრატიული პროცესი.⁴⁹

საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენცია შეტანილი საქმეების კონსტიტუციურობის საკითხის შესწავლა, მაგრამ მას კონსტიტუციური და მორალური მოვალეობაც აქვს – მკაცრად დაიცვას კონსტიტუციური პრინციპები, უფლებები და შეკავებისა და გაწონასწორების სისტემა. თუმცა მას პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების უფლება არ აქვს დემოკრატიულად არჩეული საკანონმდებლო ორგანოს მაგივრად, განსაკუთრებით ეკონომიკურ და სოციალურ საკითხებზე, თუ მოცემულ საკითხს სათანადოდ არ ითვალისწინებს თავად კონსტიტუცია. უნგრეთის კონსტიტუციის ირგვლივ განვითარებული მოვლენებისგან მიღებული მნიშვნელოვანი გაკვეთილი, როგორც პოპოლი ამბობდა ჯერ კიდევ 1992 წელს, ის არის, რომ სასამართლო აქტივიზმმა, გარდა იმისა, რომ მას სამართლიანად აკრიტიკებენ ხელისუფლების გადანაწილების თეორიული კუთხით, „შეიძლება მიგვიყვანოს იმ ვითარებამდე, როცა ქვეყნის მთავარი პოლიტიკური ძალები კონსტიტუციური იურისდიქციის შემცირების შესაძლებლობაზე ფიქრობენ ან უფრო რადიკალურად იქცევიან და სრულად აუქმებენ მას. აქტივიზმი არა მხოლოდ პოლიტიკური სისტემისა და პარლამენტარიზმისთვისაა საფრთხის შემცველი, არამედ თავად საკონსტიტუციო იურისდიქციის ინსტიტუტისთვის.“⁵⁰

49 როგორც ვენესუელას უზენაესი სასამართლოს საქმე გვიჩვენებს, მისმა თავმჯდომარემ (უზენაეს სასამართლოში სამთავრობო ძალების მიერ დანიშნული მოსამართლეები ჭარბობენ) გამოსცა გადაწყვეტილება, რომელშიც ნათქვამია: „კანონის უზენაესობის შენარჩუნების მიზნით ის (ან უწყება რომელსაც სასამართლო გადაწყვეტს) იძულებული გახდა, თავის თავზე აეღო პარლამენტის უფლებამოსილებების განხორციელების მისია, ხოლო მეორე დღეს მიღებული გადაწყვეტილებით პარლამენტის წევრებს ჩამოართვა იმუნიტეტი. უფრო დაწვრილებით იხ.: Couso, Javier: Venezuela's Recent Constitutional Crisis: Lessons to be Learned From a Failed Judicial Coup D'etat, Int'l J. (ვენესუელის საკონსტიტუციო კრიზისი: არშემდგარი სასამართლო გადატრიალების გაკვეთილები) Const. L. Blog, Apr. 12, 2017, ვებგვერდი: <http://www.iconnectblog.com/2017/04/venezuelas-recent-constitutional-crisis-lessons-to-be-learned-from-a-failed-judicial-coup-detat-i-connect-column/>

50 Pokol, 1992:154

ბიბლიოგრაფია

- 1) Barczentewicz, M. (2017): On the Looming Split in the Polish Constitutional Order: Harris v Dönges in Central Europe?, Int'l J. Const. L. Blog. Feb. 18, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/02/Polish-loomng-split> (downloaded: October 10, 2017.)
- 2) Blokker, P. (2017): Populist Constitutionalism, Int'l J. Const. L. Blog May 4, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/05/populist-constitutionalism/> (downloaded October 10, 2017.)
- 3) Couso, J. (2017): Venezuela's Recent Constitutional Crisis: Lessons to be Learned From a Failed Judicial Coup D'etat, Int'l J. Const. L. Blog April 12, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/04/venezuelas-recent-constitutional-crisis-lessons-to-be-learned-from-a-failed-judicial-coup-detat-i-connect-column/> (downloaded October 10, 2017.)
- 4) Daly, T. G. (2017): When is a Limp More than a Limp? Diagnosing Democratic Decay, Int'l J. Const. L. Blog, at: <http://www.iconnectblog.com/2017/07/when-is-a-limp-more-than-a-limp-diagnosing-democratic-decay/> (downloaded October 10, 2017.)
- 5) Dixon, R. (2017): Populist Constitutionalism and the Democratic Minimum Core VerfBlog, 2017/4/26, <http://verfassungsblog.de/populist-constitutionalism-and-the-democratic-minimum-core/>, DOI: <https://dx.doi.org/10.17176/20170426-093914>. (downloaded October 10, 2017.)
- 6) Ekiert, G. (2017): How To Deal With Poland And Hungary. Grzegorz Ekiert, Social Europe Edition 7. August 13 2017 at <https://www.socialeurope.eu/book/op-13-deal-poland-hungary> (downloaded October 10, 2017.)
- 7) Hamilton, A. or Madison, J.: Federalist No. 49, in The Federalist, at <https://www.congress.gov/resources/display/content/The+Federalist+Papers>
- 8) Hamilton, A.: Federalist No. 78, in The Federalist, at <https://www.congress.gov/resources/display/content/The+Federalist+Papers>
- 9) Issacharoff, S. (2017): Safeguarding Democratic Institutions, Int'l J. Const. L. Blog Apr. 29, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/04/safeguarding-democratic-institutions/> (downloaded October 10, 2017)
- 10) Koncewicz, T. T. (2017): Constitutional Fidelity and the Polish Constitution, Int'l J. Const. L. Blog Aug. 11, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/08/constitutional-fidelity-and-the-polish-constitution> (downloaded October 10, 2017.)
- 11) Koncewicz, T. T. (2015): Polish Constitutional Drama: Of Courts, Democracy, Constitutional Shenanigans and Constitutional Self-Defense, Int'l J. Const. L. Blog Dec. 6, 2015 at: <http://www.iconnectblog.com/2015/12/polish-constitutional-drama-of-courts-democracy-constitutional-shenanigans-and-constitutional-self-defense> (downloaded October 10, 2017.)

- 12) Mikuli, P. (2017) : An Explicit Constitutional Change by Means of an Ordinary Statute? On a Bill Concerning the Reform of the National Council of the Judiciary in Poland, Int'l J. Const. L. Blog Feb. 23, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/02/an-explicit-constitutional-change-by-means-of-an-ordinary-statute-on-a-bill-concerning-the-reform-of-the-national-council-of-the-judiciary-in-poland> (downloaded October 10, 2017.)
- 13) Pech, L. – Lane Scheppelle, K. (2017) : Poland and the European Commission, Part II: Hearing the Siren Song of the Rule of Law Jan. 6, 2017 at <http://verfassungsblog.de/poland-and-the-european-commission-part-ii-hearing-the-siren-song-of-the-rule-of-law/> (downloaded October 10, 2017.)
- 14) Pócza, K. (2012): Alkotmányozás Magyarországon és az Egyesült Királyságban [Constitution-making in Hungary and in the United Kingdom]. Kommentár 5. pp. 35–50.
- 15) Pokol, B. (1992): Aktivizmus és az Alkotmánybíróság [Activism and the Constitutional Court]. In: Magyarország Politikai Évkönyve [The Political Yearbook of Hungary]. Eds. Sándor Kurtán et al., DKMK. Budapest. p. 154.
- 16) Roberts, A. (2017): Review of Anna Fruhstorfer and Michael Hein's "Constitutional Politics in Central and Eastern Europe: From Post-Socialist Transition to the Reform of Political Systems", Int'l J. Const. L. Blog July 21, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/07/roberts-on-hein-and-fruhstorfer> (downloaded October 10, 2017.)
- 17) Sledzinska-Simon, A. (2017): The Polish Revolution: 2015-2017, Int'l J. Const. L. Blog July 25, 2017 at: <http://www.iconnectblog.com/2017/07/the-polish-revolution-2015-2017> (downloaded October 10, 2017.)
- 18) Steinbeis, M. (2017): Statement by the former presidents of the Constitutional Tribunal: Andrzej Rzepliński, Marek Safjan, Jerzy Stepien, Bohdan Zdziennicki and Andrzej Zoll, VerfBlog, at <http://verfassungsblog.de/statement-by-the-former-presidents-of-the-constitutional-tribunal-andrzej-rzeplinski-marek-safjan-jerzy-stepien-bohdan-zdziennicki-and-andrzej-zoll/> (downloaded October 10, 2017.)
- 19) Stumpf, I. (2017): The Hungarian Constitutional Court's Place in the Constitutional System of Hungary. Civic Review. Vol. 13. Special Issue. pp. 239–258. at <http://eng.polgariszemle.hu/current-publication/140-law-and-higher-education/891-the-hungarian-constitutional-court-s-place-in-the-constitutional-system-of-hungary> (downloaded October 10, 2017.)
- 20) Tellér, Gy. (1999): Hatalomgyakorlás az MSZP–SZDSZ-koalíció idején [Exercising Power at the time of the MSZP-SZDSZ Coalition]. Kairosz Kiadó. Budapest. p. 51.
- 21) Tóth, G. A. (2009): Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról [Beyond the Text: Memoire About the Hungarian Constitution]. Osiris Kiadó. Budapest. pp. 17, 15–30, 24.